

KRITIČNA PISMENOST IN DELAVSKE PRAVICE

MODEL NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA MLADIH

KRITIČNA PISMENOST IN DELAVSKE PRAVICE

MODEL NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA MLADIH

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

349.2:811.163.6'27:374-053.6

FIEDLER, Kaja

Kritična pismenost in delavske pravice : model neformalnega
izobraževanja mladih / [avtorici Kaja Fiedler, Urška Breznik ;
ilustracije Ana Bassin]. -Maribor : Pekarna Magdalenske mreže, 2018

ISBN 978-961-93781-4-4

1. Gl. stv. nasl. 2. Breznik, Urška, 1978- COBISS.SI-ID 95106817

MODEL NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA MLADIH: KRITIČNA PISMENOST IN DELAVSKE PRAVICE

Izdajatelj: Pekarna Magdalenske mreže

Predstavnica: Urška Breznik

Urednici: Kaja Fiedler, Urška Breznik

Avtorici teksta: Kaja Fiedler in Urška Breznik

Lektura: Tomaž Podbevšek

Ilustracije: Ana Bassin

Oblikovanje in prelom: Borut Wenzel

Naklada: 200

Maribor, avgust 2018

www.zdruzimo.se

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Program »Združimo se!« izvaja Pekarna Magdalenske mreže Maribor. Naložbo sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Projekt je namenjen krepitvi aktivnega državljanstva mladih za povečanje zaposljivosti in zaposlenosti mladih.

Kazalo

1. Uvod	5
2. Cilji modela in izobraževanja	6
3. Literatura – predhodno in nadaljnje branje	6
4. Delavske pravice in mladi	9
5. Kaj je kritična pismenost?	11
6. Pedagoški model kritične pismenosti	13
6.1 Kritična pismenost skozi štiri dimenzije	13
6.2. Uporaba besedil in družbena akcija	17
7. Delavnici	19
7.1 Delavnica »Kritična pismenost o delavskih pravicah prvi del« (4ure)	19
7.2. Delavnica »Kritična pismenost o delavskih pravicah drugi del« (4ure)	31

Uvod

Model neformalnega izobraževanja je namenjen izobraževanju mladih o pomenu delavskih pravic in sistemskih razlogov za vse večjo prekarnost ter brezposelnost s perspektive kritične pismenosti. Namenjen je mladinskim delavkam_cem,^[1] učiteljicam_em in vsem zainteresiranim ter ponuja teoretičen kontekst in praktična navodila s pripomočki za izvajanje delavnic.

Zakaj delavske pravice za mlade skozi kritično pismenost?

V sodobni družbi se razmerja moči vzpostavljajo in reproducirajo preko dostopa do znanja in informacij. Omejen dostop do znanja in informacij posledično vodi do izključevanja in nasilja v družbi. Prav tako pa znanje velikokrat služi ekonomskim interesom, saj informacije niso nikoli nevtralna ali objektivna slika resničnosti, temveč zmeraj odražajo določen namen njihove_ga ustvarjalke_ca ali posrednice_ka. Branje in ustvarjanje besedil oziroma vizualnih podob ni nikoli nevtralno, vedno je zaznamovano s predhodnim znanjem, izkušnjami, kulturno-politično umeščenostjo avtorice_je v nek specifičen prostor. Čas, v katerem živimo, je prenasičen z informacijami, zato težko najdemo verodostojne, kakovostne vire le-teh. Sporočilo besedil pogosto ni samo nejasno, temveč tudi namerno zavajajoče. Zlasti mladi so pogosto lahek plen oglasov in raznolikih spletnih portalov ter vsebin, prav tako pa obstajajo teme, ki jih v času neoliberalnega napada na socialno državo z veseljem pograbi mediji, samooklicani_e mnenjski_e voditelji_ce in političarke_ji. Ena izmed takšnih tem je tudi delo in iz njega izhajajoče pravice.

---

[1] Podčrtaj v besedilu uporabljamo, ker omogoča vidnost transspolnih oseb, katerih spol se umešča onstran spolnega binarizma (ženska-moški).

2. Cilji modela in izobraževanja

Cilji modela in izobraževanja so:

- mladinskim delavkam_cem, učiteljicam_em in drugim približati koncept kritične pismenosti,
- mladinskim delavkam_cem, učiteljicam_em in drugim predstaviti koncept kritične pismenosti kot metodo dela z mladimi,
- mladinske delavke_ce, učiteljice_je in druge seznaniti z zgodovino razvoja delavskih pravic, sindikalnih in drugih delavskih gibanj ter njihovega pomena za družbo dandanes,
- mladinskim delavkam_cem, učiteljicam_em in drugim ponuditi orodja za izvedbo delavnice kritične pismenosti na temo delavskih pravic,
- mladinskim delavkam_cem, učiteljicam_em in drugim podati napotke za izvedbo delavnice kritične pismenosti na temo delavskih pravic.

3. Literatura – predhodno in nadaljnje branje

Predhodno branje (*zelo zaželeno*)

- › **FREIRE**, Paulo (2000): **The Pedagogy of the Oppressed** (Pedagogika zatiranih).
- › **BOŠKIĆ**, Ružica, **BREZNIK**, Maja, **KRESAL**, Barbara, **LESKOŠEK**, Vesna, **RIHTER**, Liljana in **SMOLEJ**, Simona (2013): **Revščina zaposlenih**.
- › **MORRELL**, Ernest (2007): **Critical Literacy and Urban Youth**.
- › **KRAŠOVEC**, Primož. **Človeški in nečloveški kapital in šola**. Časopis za kritiko znanosti (256): 65–83. Ljubljana: Beletrina, 2014.

Nadaljnje branje (*priporočeno*)

- › **ENGELS**, Friedrich (1948): **Položaj delavskega razreda v Angliji**.
- › **FAIRCLOUGH**, Norman (1995): **Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language**.
- › **MUSPRATT**, S., Luke, A., & Freebody, P. (1997): **Constructing critical literacies**.
- › **BURCAR**, Lilijana (2016): **Restavracija kapitalizma: repatriarhalizacija družbe**.
- › **TAYLOR**, Tony: **Being critical, creative and collective: Renewing radical Youth Work**. Dostopno na: <http://concept.lib.ed.ac.uk/index.php/Concept/article/view/193> (pogledano 25. 7. 2015).

- › **ZINN**, Howard in **MACEDO**, Donaldo. **Howard Zinn on Democratic Education**. Boulder: Paradigm Publishers, 2005.
- › **PULKO**, Nejc (2016). **Oxfamovo poročilo št. 210: Gospodarstvo za 1 %**
- › **BEHRMAN**, E. (2006). **Teaching about language, power and text: A review of classroom practices that support critical literacy**. *Journal of Adolescent and Adult Literacy* 49: 6, 490–98.
- › **MORRELL**, E. (2002). **Toward a critical pedagogy of popular culture: Literacy development among urban youth**. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 46, 1, 72–77.
- › **JANKS**, Hillary (2000): **Domination, Access, Diversity and Design: a synthesis for critical literacy education**, *Educational Review*, Vol. 52, No. 2, 175–186.
- › **KRAŠOVEC**, Primož. **Ekspropriacija črne škatle. Kriza, nova inovacijska politika in družba znanja**. Dostopno na: <http://www.scribd.com/doc/74420191/Kra%C5%A1ovec-P-Ekspropriacija-%C4%8Drne-%C5%A1katle#scribd>.

Spletne strani

- › www.kritičnapismenost.org
- › <https://zinnedproject.org/>
- › <http://www.readwritethink.org>
- › <http://www.learnnc.org/lp/pages/4437>

Seznam priporočenih filmov

- › **Salt of the Earth** (1954), <http://www.imdb.com/title/tt0047443/>
- › **Harlan County U.S.A.** (1976) doku, <http://www.imdb.com/title/tt0074605/>
- › **Norma Rae** (1979), <http://www.imdb.com/title/tt0079638/>
- › **Silkwood** (1983), <http://www.imdb.com/title/tt0086312/>
- › **Matewan** (1987), <http://www.imdb.com/title/tt0093509/>
- › **Riff-Raff** (1991), <http://www.imdb.com/title/tt0100491/>
- › **You can't be neutral on a moving train** (2004), <http://www.imdb.com/title/tt0416825/>
- › **Sin Nombre** (2009), <http://www.imdb.com/title/tt1127715/>
- › **A Better Life** (2011), <http://www.imdb.com/title/tt1554091/>
- › **V deželi medvedov** (2012), <https://www.youtube.com/watch?v=B4M68CmtKtl>
- › **Suffragette** (2015), <http://www.imdb.com/title/tt3077214/>
- › **I, Daniel Blake** (2016), <http://www.imdb.com/title/tt5168192/>
- › **Migrantski rad** (2016), <https://www.youtube.com/watch?v=Ve61sOKW3C8>
- › **Pod mostovi** (2017) <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-informativni-program/174449641>

4. Delavske pravice in mladi

Delavske pravice so bile v največji meri pridobljene skozi številna močna gibanja, skozi stavke, povezovanje delavk_cev v sindikate in izobraževanja ter samoizobraževanja delavk_cev v 19. in v začetku 20. stoletja. Skrb za pravice iz dela, dostojno delo in socialna pravičnost so od ustanovitve leta 1919 dalje tudi temeljne aktivnosti specializirane agencije OZN – Mednarodne organizacije dela. Delovno pravo in obseg delavskih pravic, do katerih je človek pri svojem delu in zaradi svojega dela upravičen_a, »odločata« o tem, ali bo imel_a pogoje za dostojno delo in življenje ali pa bo morda kljub zaposlitvi/delu ostal_a brez zadostnih materialnih sredstev in drugih pogojev za dostojno življenje (Leskošek, Vesna et al., 2013: 77). Oxfamovi izračuni kažejo, da je imelo leta 2015 zgolj 62 posameznic_kov v lasti enako količino premoženja kakor 3,6 milijarde ljudi in da se je premoženje najbogatejših 62 ljudi v petih letih od leta 2010 povečalo za 44 odstotkov (Oxfamovo poročilo št. 210, 2016: 9). Hkrati je v zadnjih treh desetletjih delež dohodka, ki pripada delu, v večini držav upadal, delež kapitala pa rasel. To pomeni, da delavke_ci kljub večji produktivnosti zaslužijo manj, plače pa več ne zagotavljajo primerne dohodka za preživetje delavk_cev in njihovih družin. V Evropski uniji je tako skoraj 9 odstotkov zaposlenih izpostavljenih tveganju revščine (Oxfamovo poročilo št. 2010, 2016: 30). Neoliberalna ideologija zagovarja model, po katerem naj bila gospodarska rast mogoča le, če se investitoricam_jem (po možnosti tujim) ponudi dovolj »stimulativno« okolje za njihovo vlaganje. To pomeni poslovno okolje, v katerem pravice delavk_cev ne obstajajo ali so zelo nizke (pomislimo na številne trgovske verige), posledično pa lastnici_ku prinašajo večje dobičke.

Ničkolikokrat smo lahko v zadnjih letih zasledile_i pritoževanja delodajalk_cev, koliko jih delavke_ci stanejo, vedno več ljudi je vpetih v prekarne delovne odnose, mnoge_i so prisiljene_i v samostojno podjetništvo, vedno težje si plačujejo zdravstveno zavarovanje, politične_i odločevalke_ci nižajo davke za najbogatejše, pomovira se fleksibilnost oziroma fleksibilna varnost (flexicurity) ipd.

Vsebine s področja podjetništva in promocije fleksibilnosti ter tekmovanja na t. i. trgu delovne sile so posledično zelo prisotne v programih, ki jih izvajajo mladinski centri in mladinske organizacije, ter so postale neločljivo povezane z razumevanjem mladinskega dela. Po našem mnenju gre za eno izmed ključnih napak pri vzpostavljanju pomena mladinskega dela v sodobni družbi. Nagrajevanje podjetništva, poudarjanje osebne odgovornosti in svobode ter krepitev potrošniških identitet so namreč temeljne značilnosti neoliberalizma. Politične posledice skrajnega individualizma se kažejo v nezmožnosti razmišljanja o sistemskih problemih, ker verjamemo, da je za vse odgovorna_en en posameznica_k.

Zahodne imperialistične sile so bile v zadnjih desetletjih izjemno uspešne pri širjenju te ideologije. Ne rešujejo sistemskih težav, ampak so upravljanje družbe prepustile trgu, posameznico_ka pa prepričale, da se mora prilagoditi sistemu, kakršen je. Posledično v t. i. zahodnih družbah socialne države kot take več ne obstajajo, socialno varstvo je obrobno področje, ki ga pokriva prostovoljstvo in neprofitni sektor. Mladim torej na navidezno nevtralen način, saj le malokateri mladinski center oz. organizacija odkrito spregovori o obstoječih in možnih politično-ekonomskih sistemih, sporočamo, da med kapitalizmom in emancipatornimi družbeno-političnimi sistemi (npr. socializmom ali anarhizmom) ni več prepada, oboje je možno združiti v kapitalizem s človeškim obrazom. Sporočamo jim torej, da s sistemom, ki ob poudarjanju socialnih vrednot in aktivne participacije posameznice_ka legitimizira izkoriščanje delavke_ca v imenu iskanja osebne rasti in razvoja osebnih potencialov, ni nič narobe. Zdi se torej, da je podobno kot formalno izobraževanje tudi neformalno izobraževanje, ki je pomemben del mladinskega dela, postalo orodje družbe znanja, ki jo velikokrat povezujemo z vseživljenjskim pridobivanjem kompetenc oziroma človeškim kapitalom. Med potekom in po zaključku formalnega izobraževanja je posameznik_ca spodbujen_a, da z »učanjem učenja« krepí svoj človeški kapital, da bo bolj zaposljiv_a in bo več zaslužil_a, družba kot celota pa bolj inovativna in konkurenčna. Če je družba znanja kapitalistična, pa ne štejejo katerakoli znanja, temveč tista, ki so za kapital uporabna (Krašovec, 2014: 73).

»V družbi znanja »štejejo« (tj. so pozitivno denarno ovrednotena) le znanja, ki pripomorejo bodisi k povečanju produktivnosti in učinkovitosti procesa produkcije (izboljšave strojev, nove tehnike organiziranja delovnega procesa, nove tehnologije, ki omogočajo boljši nadzor nad delavci, nove tehnike discipliniranja delavcev) bodisi k učinkovitejši prodaji proizvodov« (Krašovec, 2014: 73).

Eden izmed pomembnih stranskih učinkov družbe znanja je tudi to, da zaradi tehnološkega napredka potrebuje manj delavk_cev ter nadomešča kvalificirane delavke_ce z manj kvalificiranimi in tistimi, ki so pripravljene_i delati za nižje plačilo. Posledično se pojavlja vedno večje število brezposelnih in prekarjih delavk_cev, saj delodajalka_ec postavlja pogoje zaposlovanja in višino plačila. Delovna mesta so vedno manj kreativna, delavka_ec ima vedno manj možnosti odločanja in vključevanja v delovni proces, delati mora vedno hitreje in delo opraviti v najkrajšem možnem času.

»Ni težko videti, zakaj podjetnikom družba znanja ustreza. Če se povečujejo investicije v znanost in izobraževanje ter se znanost tesneje poveže s potrebami in zahtevami »gospodarstva«, lahko računajo na stalen dotok znanstvenih in tehnoloških inovacij, ki so, dokler se proizvajajo v javnih institucijah, za kapital brezplačne. Če se razvoj izobraževalnih institucij orientira glede na potrebe kapitala po določenih vrstah delovne sile, pa lahko računajo tudi na stalen dotok visokokvalificiranih delavcev, ki so zmožni te inovacije prenašati v (proizvodno) prakso« (Krašovec, 2014: 74).

Podjetnost in inovativnost, številna predstavljivost in kompetence v matematiki, naravoslovju in tehnologiji, učenje učenja ... so t. i. ključne kompetence, ki so vse izpeljane iz teorije človeškega kapitala. Vse so tudi sestavni del strateških dokumentov o mladinski politiki in posledično vplivajo na vsebine in oblike mladinskega dela. Številne delavnice in predavanja o večji zaposljivosti, pridobivanju kompetenc in večanju podjetnosti mladih, ki jih izvajajo mladinski centri oz. organizacije, so torej voda na mlin družbe znanja, a ne prispevajo ničesar na področju dobrobiti mladih. S svojo frekventnostjo kvečjemu normalizirajo pojave, kot so prekarnost, fleksibilizacija na t. i. trgu delovne sile in padanje standarda delavskega razreda, ter prispevajo k rušenju skupnostnih in avtonomnih praks. Podobno kot formalni izobraževalni sistem, tako tudi različne oblike neformalnega izobraževanja, ki se jih udeležujejo mladi, pripravljajo mlade na »polnopravno vključevanje v družbo« tako, da skozi svoje vsebine in metode dela še naprej reproducirajo obstoječa družbena razmerja moči. Mladim ne podajajo resnice o tem, kako kapital dominira vse vidike družbe, od politike in gospodarstva do kulture in izobraževalnega sistema, ne predstavijo jim, kako sta bogastvo in moč nepravilno porazdeljena, kako je dostop do informacij in znanja ena ključnih osi vzpostavljanja razmerij moči v družbi, po kateri se izvaja dominacija, izključevanje in nasilje v družbi, ne govorijo o resničnem življenju v razredni družbi ali o možnih oblikah upora. Koncept kritične pismenosti se ravno zaradi svoje izrazite osredotočenosti na družbeno pravičnost kaže kot metoda dela z mladimi, s katero je mogoče mlade opolnomočiti tudi na področju zavedanja pomena delavskih pravic.

5. Kaj je kritična pismenost?

Kritična pismenost je koncept, ki pismenosti kot referenci za branje in ustvarjanje tekstov dodaja kritičnost kot eksplicitno etično in politično dimenzijo. Iz zavedanja, da sta jezik in dostop do informacij in znanja ena ključnih osi vzpostavljanja razmerij moči v družbi, po kateri se izvaja dominacija, izključevanje in nasilje v družbi, je kritičnost prepoznana kot etični in politični imperativ, usmerjen v pravično sobivanje.

Za očeta ideje kritične pismenosti velja Paulo Freire, brazilski filozof, pedagog in aktivist. Freire je idejo kritične pismenosti utemeljeval v marksistični in fenomenološki filozofiji. Avtor *Pedagogike zatiranih* (1970) je v 1960-ih začel z znamenito kampanjo kritičnega opismenjevanja revnih brazilskih kmetov, kar je privedlo do zavedanja krivic, njihovega samoorganiziranja in emancipacije. Pogosto citirane besede Freira »reading the word is reading the world«, torej »branje besed je branje sveta«, odkrivajo njegovo razumevanje pismenosti kot dejavnosti, neizbežno prežete z načinom razmišljanja o svetu in značajem delovanja v njem: »Branje ni le dekodiranje zapisane besede oziroma jezika, ampak se še pred tem prepleta z znanjem o svetu« (Freire in Macedo, 1987). Freire je zagovarjal dejstvo, da učitelj_ica znanja ne sme »vltiti« v učenkin_eve možgane skozi »lijak«, temveč mora učenka_ec skozi dialog ugotoviti željo in potrebo po lastni osvoboditvi izpod okov zatiralke_ca. Med učiteljico_em in učenko_cem se znanje fluidno pretaka in njuni vlogi se v tem procesu ves čas izmenjujeta.

Pristopov k razvijanju kritične pismenosti je veliko, a kar imajo vsi pristopi skupnega, odlično povzame Allan Luke, profesor, ki na univerzi Queensland v Brisbanu v Avstraliji že vrsto let razvija koncept kritične pismenosti, ki smo mu pri pripravi modela še posebno sledile_i. Luke takole definira kritično pismenost: »Kritična pismenost ima ekspliciten cilj kritike in transformacije dominantnih ideologij, kultur in ekonomij, institucij in konstrukcij družbenih in materialnih razmerij vsakdanjega kulturnega in političnega življenja« (Luke, 2012).

Ideja kritične pismenosti se upira poskusom, da bi jo na preprost način definirale_i, saj je osrednji namen kritične pismenosti razumevanje kompleksnosti odnosov med jezikovnimi praksami, razmerji moči in identitetami, ki pa so v toku stalnih sprememb. Stanley Aronowitz, profesor sociologije in politični aktivist, in Henry Giroux, eden od utemeljiteljev kritične pedagogike, razlagata:

»[...] kritična pismenost omogoča vpogled v razmerje med znanjem in močjo. Razkriva znanje kot družbeno konstrukcijo, vezano na družbene norme in vrednote, ter omogoča način kritike, ki razkriva, kako v nekaterih primerih znanje služi nekaterim specifičnim ekonomskim, političnim in družbenim interesom. Poleg tega lahko kritična pismenost deluje kot teoretsko orodje, ki pomaga študentom in drugim razvijati kritični odnos do lastnega znanja. Kritična pismenost učence uči, kako brati svet in svoja življenja kritično [...] in, kar je še pomembnejše, nakazuje možnosti družbenega delovanja in kolektivnih naporov« (Aronowitz in Giroux, 2002).

Kritična pismenost kot eno svojih ključnih orodij uporablja tudi kritično diskurzivno analizo. Ta razkriva, na kakšen način jezik umešča posameznice_ke v razmerja moči. Znotraj tega teoretskega okvirja je profesor lingvistike Norman Fairclough z britanske Univerze Lancaster razvil pedagoški pristop kritičnega jezikovnega zavedanja. Nepoznavanje sistema vizualnega komuniciranja in branja le-tega nas kot potrošnice_ke namreč postavlja v podrejen položaj. Vprašanje dostopa do znanja in informacij se zastavi ob premisleku, kako hkrati spoštovati in upoštevati kulturno raznolikost, kot se kaže skozi jezik in pismenost tako v šoli kot v širši družbi, ter na drugi strani učenkam_cem omogočati dostop do dominantnih oblik jezika in praks pismenosti, kar bi na nek način pomenilo reproduciranje mehanizmov dominacije (Vončina Vodeb, 2009).

6. Pedagoški model kritične pismenosti

6.1 KRITIČNA PISMENOST SKOZI ŠTIRI DIMENZIJE

Allan Luke je v 90-ih skupaj s Petrom Freebodyjem razvil model kritičnega poučevanja, v okviru tega pa model kritične pismenosti za avstralske vrtce in šole. Pedagoški model, ki sta ga razvila in ga uporabljamo tudi v naših delavnicah kritične pismenosti, je med bolj razširjenimi in kritično pismenost razvija skozi štiri dimenzije: streti kodo, (so)ustvariti pomen, smiselno uporabiti in kritično analizirati ter preoblikovati. Te nam omogočajo, da znamo besedila kritično dekonstruirati in razbrati manipulativne momente ter skrite agende.

1. Streti kodo

Če hočemo neko besedilo analizirati, moramo najprej prepoznati, na kakšen način so vanj vpisana ali zapisana sporočila. Besedila so danes zelo raznolika in le redko beremo le zapisan jezik, pogosto se namreč v tekstih prepletajo jezik, slike, v digitalnih tekstih pa tudi zvoki in gibanje različnih elementov, ki vsi skupaj prispevajo k oblikovanju pomena. To pomeni, da moramo razvijati zmožnosti dekodiranja tekstov, poznavanja osnovnih značilnosti in zgradbe tekstov, torej abecedo, besede, strukturna pravila in vzorce, glede na tip besedila pa tudi druge značilnosti, npr. zvoke ali druge simbole. S sledečimi vprašanji se lahko lotimo osnovne analize besedila:

- Kako se lahko lotim branja?
- Kakšna pravila in vzorci tvorijo besedilo?
- Kakšno vlogo imajo besede, kakšno slike, kakšno zvoki itd.?
- Kakšen je odnos med sliko, zvoki in drugimi znaki (v primeru multimedijskega besedila)?
- Na kakšen način lahko dekodiram sporočilo?

2. (So)Ustvariti pomen

Ko neko besedilo pritegne našo pozornost, se spontano vprašamo, kaj pomeni? Določene vidike hitro prepoznamo, razberemo lahko, da gre na primer za oglas, nato pa plast za plastjo razčlenjujemo sporočilo in upoštevajoč naše predhodnje znanje, osebne okoliščine in izkušnje pridemo do razumevanja sporočila. Informacije in sporočila v besedilu primerjamo z drugimi besedili, z lastnimi izkušnjami in razvijamo hipoteze o tem, kakšen je pomen. Ko ustvarjamo neko besedilo in z njim poskušamo oblikovati sporočilo oziroma komunicirati, je proces zelo podoben. Da bi bile_i uspešne_i pri ustvarjanju pomena, je potrebna refleksija lastnih izkušenj in znanja, ki ga pri tem uporabimo, zavedati se moramo, da naš pogled ni objektivni, ampak zmeraj posledica našega mesta v svetu. Ob tem nam pomagajo sledeča vprašanja:

- Kaj lahko o besedilu sklepamo na prvi pogled?
- Katere besede ali fraze izstopajo?
- Me besedilo nagovarja? Kako?
- Komu je besedilo namenjeno?
- Kakšno sporočilo hoče avtor_ica besedila posredovati?
- Kakšne so moje izkušnje in znanje s tega področja?
- Kaj je ključna ideja besedila?
- Kakšna čustva imam ob branju?

3. Smiselno uporabiti

Ko smo si ustvarile_i neko sliko o tem, kaj besedilo pomeni, je naslednji korak vprašanje, ali ga lahko in kako ga lahko uporabimo v vsakdanjem življenju? Da bi besedila smiselno uporabile_i, brale_i ali ustvarjale_i, si moramo dobro razjasniti njihov namen. Besedila namreč zmeraj uporabimo ali ustvarjamo z določenim namenom, v določenem kontekstu. Če jih želimo smiselno uporabiti, je treba upoštevati, da se jezik spreminja glede na kontekste, namen in občinstvo. Ob tem moramo razmisliti tudi, kakšna družbena razmerja besedila ustvarjajo ali so vanje vpeta. Za to potrebujemo znanje o določenih kulturnih in družbenih funkcijah ter se zavedati, da te funkcije oblikujejo strukturo teksta, način nagovora in stopnjo formalnosti. Na podlagi tega se odločimo, kakšen tekst bomo uporabile_i in kako. Vprašanja, ki jih lahko uporabimo, so sledeča:

- Kakšna oblika besedila je to?
- Kakšen namen ima besedilo? Kako to vem?
- Kako bi se njegova oblika spremenila, če bi ga poskusil_a uporabiti v drugačnih okoliščinah, z drugačnimi nameni?
- Kaj lahko s tem besedilom naredim tukaj in zdaj?
- Kakšne so možnosti in alternative rabe takega besedila?

4. Kritično analizirati in preoblikovati

Zavedati se moramo, da besedila niso nevtralna in da predstavljajo določen pogled na svet, druge pa zanemarijo, da vplivajo na naše ideje in predstave ter da lahko v besedila podvomimo, smo kritične_i in jih tudi preoblikujemo na nove ter različne načine. Vprašanja, ki jih postavljamo pri razvijanju te vloge, se nanašajo na to, kako besedila oblikujejo spol, različne družbene vloge, kulture, rase, podobe otroka, mladostnico_ka, delavko_ca, političarko_ka itd. Pogledamo, kaj določena besedila izpustijo in kaj poudarjajo. Besedila lahko napišemo na novo in si pri tem pomagamo s spodnjimi vprašanji:

- Kdo bi bral to besedilo kot samoumevno in neproblematično, kaj so njene_gove vrednote in interesi?
- Ali so v besedilu uporabljeni stereotipi?
- Kaj so dejstva in kaj ne?
- K čemu me besedilo napeljuje?
- Kaj poskuša besedilo doseči pri meni? Zakaj?
- Kdo bo z branjem tega besedila pridobil_a?
- Kateri glasovi, položaji in motivi so vključeni v besedilo? Kateri so odsotni in prikriti?
- Kakšen učinek ima besedilo name in na družbo?
- Kako besedilo vpliva na predstave o spolu, različnih družbenih vlogah, kulturah, rasah, podobah otroka, mladostnice_ka, političarke_ka ...?
- Kako lahko besedilo spremenim in ga drugače uporabim, z boljšimi učinki?

Model štirih dimenzij nam torej omogoča, da analiziramo katero koli besedilo, bodisi je to medijski članek, kolumna, vladni dokument, politični govor, oglas, spletna stran, bodisi šolski učbenik.

6.2 UPORABA BESEDIL IN DRUŽBENA AKCIJA

Kritično pismenost lahko poučujemo tudi skozi uporabo raznovrstnih besedil za primerjalno branje ali ustvarjanje novih besedil. Edward Behrman iz kalifornijske univerze Camarillo je ugotovil, da so pogoste metode uporabe besedil pri poučevanju kritične pismenosti sledeče:

1. Branje dodatnih besedil

Mladim omogoča vzpostavitev povezave z literaturo ali vsebino, ki jo obravnavajo. Dodatni teksti prav tako predstavljajo kontekst za mlade, da se soočijo z družbenimi temami, ki se jim kanonična dela, mainstream mediji ali učbeniki izogibajo oziroma jih ne pokrivajo. Priložnost imajo, da kritično obravnavajo teme, ki so podobne tistim, ki jih najdemo v tradicionalnih besedilih, hkrati pa lahko upoštevajo tudi druge medije. Na tak način se lahko vzpodbujajo diskusije o družbenih temah, ki se ne obravnavajo v tipično sterilnih šolskih kurikulumih. Mladi lahko tako analizirajo spletne strani, socialna omrežja, TV programe, oglase, pesmi in druge vizualne medije tudi zunaj šole.

2. Branje več različnih besedil

Vključevanje več različnih besedil s podobno literarno temo ponuja mladim možnost kritičnega preučevanja vrednot, ki so v delih predstavljene. Nadalje lahko ta metoda preizprašuje prepričanje, da je pomen fiksno določen, in vzpodbujajo mlade, da uporabljajo argumente za podporo svoji interpretaciji. Ovrednotijo družbene, kulturne in zgodovinske okvire besedil z analizo različnih perspektiv enega dogodka.

3. Branje z uporniškega vidika

Ta metoda vzpodbuja mlade, da berejo besedila z vidika različnih kultur, ne samo z vidika evrocentrične ideologije, ki jo pogosto najdemo v standardnih besedilih. Z upoštevanjem, kako bi ljudje z različnimi ožadjami (npr. različne populacijske skupine, kulture, spoli, veroizpovedi, družbeno-ekonomski položaji, spolne usmerjenosti) brali enako besedilo; mladi dobijo vpogled, kako bi na reprezentativno skupino vplivalo branje tega besedila. Takšen način branja je posebej učinkovit in koristen pri družboslovnih predmetih, saj mladim ponudi več različnih vidikov istega dogodka. Z zgodbami ljudi, katerih glasovi navadno niso slišani, učiteljice_ji, mladinske_i delavke_ci in profesorice_ji ponudijo mladim možnost sodelovanja v dialogu o tem, zakaj so določeni vidiki privilegirani, nekateri drugi pa utišani.

4. Ustvarjanje protibesedil

Mladi s pomočjo te metode spreminjajo pripovedi, besedila, multimedijske stvaritve z vidika, ki ni mainstreamski. S to metodo se lahko ovrednoti misli, opazovanja in občutke vseh nezadostno predstavljenih skupin. Ta pristop omogoča mladim, da govorijo z vidika tistih, ki so pogosto utišani_e ali marginalizirani_e, in jih lahko tako opolnomočijo.

Pomemben vidik poučevanja kritične pismenosti pa je tudi spodbujanje mladih k družbeni akciji, ki lahko prevzame raznolike oblike, od ustvarjanja radijskih sporočil in videov do organiziranja uličnih performansov, protestov, vzpostavitve samoorganiziranih skupin, zagovorništva ... Preko družbene akcije mladi spoznajo, da lahko prispevajo k izboljšanju razmer v njihovih lokalnih skupnostih in tudi širše.

Kritična pismenost je orodje za družbene spremembe, zato morajo delavnice o pomenu delavskih pravic in sistemskih razlogov za vse večjo prekarnost ter brezposelnost s perspektive kritične pismenosti nujno predhajati ostalim izobraževanjem s področja participatorne ekonomije in zadružništva.

7. Delavnici

7.1 DELAVNICA »KRITIČNA PISMENOSTI O DELAVSKIH PRAVICAH PRVI DEL«

Specifični cilji delavnice

- usposobljenost in motiviranost mladih za povezovanje teorije z družbenimi praksami,
- dvig socialne občutljivosti mladih,
- motiviranje mladih za skupnostno delo (community work),
- dvig sposobnosti mladih za kritično razlago vsakdanjih informacij,
- seznaniti se z zgodovino in pomenom delavskih pravic,
- seznaniti se s konceptom kritične pismenosti.

Znanja in veščine

- znanje o zgodovini delavskih pravic,
- znanje o temeljnih značilnostih kapitalizma,
- znanje o pravicah delavk_cev, ki izhajajo iz dela,
- poznavanje različnih oblik dela,
- sposobnost empatičnega vživljanja v druge,
- sposobnost dela v skupini,
- nadgradnja analitičnih in predstavitvenih veščin,
- sposobnost nastopa v javnosti,
- komunikacija v maternem jeziku.

Metode dela

- spoznavanje skupine s t. i. ice breakerji,
- sedenje v krogu,
- predstavitev,
- diskusija,
- igra vlog,
- ustvarjanje skulptur z lastnimi telesi,
- delo v skupinah,
- ogled odlomka iz dokumentarnega filma.

Gradiva, učni pripomočki

- opisi profilov ljudi in vprašanja za igro »Profili ljudi in pravice iz dela« (1.1),
- seznam besed za igro »Skulpture« (1.2),
- PowerPoint predstavitev kritične pismenosti (dostopno na spletni strani projekta),
- odlomki z zahtevami delavk_cev (1.3).

Trajanje

4 ure

Opombe

- med izvedbo delavnice udeleženke_ci in izvajalke_ci sedijo v krogu,
- delavnico izvajata vsaj dve_a izvajalki_ca,
- spodbuja se diskusija vseh,
- izvajalke_ci zastopajte svoja prepričanja, nikoli ne bodite nevtralne_i do tem, ki od vas zahtevajo osebno angažiranost in delovanje v smeri družbene pravičnosti,
- pripravljene_i bodite sproščeno komunicirati z mladimi, ki so udeleženke_ci seminarjev ali delavnic,
- same_i sebe ne jemljite preveč resno, resno jemljite svoje delo oz. tisto, kar mladim sporočate,
- spodbujajte samostojno razmišljanje pri mladih,
- bodite pripravljene_i, da boste naletele_i na uporniško obnašanje, kadar boste nagovarjale_i teme, s katerimi boste mlade izbežljale_i iz njihovega polja ugodja in varnosti,
- bodite pripravljene_i na dejstvo, da boste pogosto prvi objekt kritike.

Opis izvedbe delavnice

1. Udeleženke_ci in izvajalke_ci sedemo v krog in se predstavimo. Sedeč v krogu, vsak_a udeleženec_ka poleg svojega imena pove, kaj zanj_o pomenijo delavske pravice. Nekdo izmed izvajalk_cev zapisuje definicije oziroma asociacije na plakat/tablo v prostoru. Po zaključenem krogu se pogovarjamo o delavskih pravicah – kako smo do njih prišle_i, če imajo vse_i delavke_ci zagotovljene te pravice, zakaj je temu tako ... Nato postavimo vprašanje, ali bi udeleženke_ci raje imele_i svoj s. p. in 1800 eur na račun ali redno zaposlitev za nedoločen čas in 1000 eur neto plače. Udeleženke_ci odgovore napišejo na listke, ki jih poberemo in na koncu druge delavnice (naslednji dan) ponovno preberemo ter preverimo, ali so se stališča spremenila. (30 min)

2. Sledi igra vlog »Profili ljudi in pravice iz dela«. Udeleženkam_cem razdelimo listke, na katerih je zapisan_a po en_a pripadnik_ca neke družbene skupine oziroma prekarni_a delavec_ka. Udeleženke_ce spodbudimo, da si zamislijo, v kakih razmerah oseba živi in dela, ter se kar najbolj vživijo v dodeljeno vlogo. Postavijo se v ravno linijo, izvajalka_ec pa v nadaljevanju prebere 12 vprašanj, vezanih na socialno varnost, načrtovanje prihodnosti, družine, počitnic ipd. Udeleženke_ci po prebranem vprašanju razmislijo, ali trditev velja za njihov profil. V kolikor na vprašanje odgovorijo z DA, stopijo korak naprej, za NE pa ostanejo na istem mestu. Izvajalka_ec opozori udeležene, naj delajo približno enake korake. Ko so prebrana vsa vprašanja, udeležene pozovemo, da pogledajo okoli sebe in ugotovijo, ali so vse_i približno v enaki liniji oziroma kako so prerazporejene_i po prostoru. Udeležene prosimo, da preberejo, kaj so imele_i zapisano na listku. Sledi diskusija o tem, kako so odgovarjale_i, na podlagi česa so se odločale_i, kako so se ob tem počutile_i, če se jim zdijo osebe realne, če so se težko odločile_i, ali odgovoriti z da ali ne, če so bile_i presenečene_i, ko so na neko vprašanje, katerega odgovor se zdi sam po sebi umeven, morale_i odgovoriti z ne. Spodbudimo razmislek o tem, če so bili v tej igri kateri profili privilegirani oziroma kateri deprivilegirani, kako je z zastopanostjo poklicov v igri, če so kakšne profile pogrešale_i, kakšna je trenutna socialna slika v naši družbi. Na koncu še nanizamo oblike dela, ki so bile uporabljene kot opisi profilov ljudi, in pojasnimo njihove temeljne značilnosti. (50 min); **(Gradiva, učni pripomočki 1.1)**
3. ODMOR (10 min)
4. Sledi igra »Skulpture«. Udeležene_i se razdelijo v 4 skupine. Vsaka skupina dobi listek, na katerem je zapisan pojem na temo kritične pismenosti in delavskih pravic. Članice_i posameznih skupin se najprej pogovorijo, kako razumejo zapisan pojem, in nato s svojimi telesi sestavijo skulpturo, ki ga prikazuje. Vsaka skupina predstavi svojo skulpturo, ostale_i pa ugotavljajo pojem, ki ga prikazujejo. Nato sledi diskusija. Udeležene vprašamo o tem, kako so razumele_i pojem, če so se o pomenu takoj strinjale_i, če jim je bilo težko razmišljati, kako pojem predstaviti kot skulpturo in zakaj so se odločile_i za to obliko prezentacije. Spodbudimo še ostale, da delijo svoje razumevanje obravnavanega pojma. (30 min); **(Gradiva, učni pripomočki 1.2)**
5. Prejšnja aktivnost nam je pomagala, da smo z udeleženiimi že spregovorile_i o ključnih pojmih kritične pismenosti – kritičnost, pismenost, moč in delo, ki je tema delavnice. V nadaljevanju s pomočjo PowerPointa (dostopen v snemljivem spletnem paketu na naši spletni strani) predstavimo koncept kritične pismenosti in najbolj znane avtorje. Predstavijo se orodja kritične pismenosti in njen pomen za analizo kapitalistične ideologije. Izpostavi se odraz le-te na t. i. trgu dela, posvetimo se tudi kratki zgodovini boja za delavske pravice (glej predhodno branje in povezave do spletnih strani). (50 min)

6. ODMOR (10 min)
7. Udeleženke_ci se razdelijo v 7 skupin. Vsaka dobi kratek tekst, ki opisuje protest, vstajo ali stavko delavk_cev. Udeleženke_ci tekst preberejo in predstavijo ključne ideje ter zahteve delavk_cev drugim. Dodamo navodilo, da naj predstavitev vsebuje informacije o tem, kdo se je upiral, zakaj in če je bil protest uspešen. Po vsaki predstavitvi teksta se o prebranem pogovorimo in na koncu odpremo še diskusijo o vzrokih za delavske boje in pomenu, ki so ga ti imeli v preteklosti, ter kakšna je situacija sedaj. Po diskusiji o zgodovini in oblikah boja za delavske pravice zavrtimo odlomek iz filma *Norma Rae*, kjer se protagonistka zoperstavi svojim nadrejenim in njihovim grožnjam ter protestira na delovnem mestu. Počasi se ji pridružijo tudi ostale_i in izklopijo stroje. Po ogledu filmskega izseka videno skupaj pokomentiramo in izpostavimo pomen organiziranja delavk_cev. (50 min); **(Gradiva, učni pripomočki 1.3)**
8. Z udeleženkami_ci izvedemo še kratko evalvacijo. Udeleženke_ci dobijo nalogo, da do naslednjič poiščejo primer izkoriščanja delavk_cev, opisan v medijih ali spletnih portalih. (10 min)

KOTIČEK ZA INFORMACIJE

Zakaj sedimo v krogu?

Tako izvajalke_ci kot udeleženke_ci sedimo v krogu, saj se na tak način poudarja enakopravnost vseh.

Zakaj vsaj dve_a izvajalki_ca?

Dve_a ali tri izvajalke_ci se med seboj vsebinsko dopolnjujejo, delavnica pa je posledično bolj razgibana. Obenem se tako lažje sledi razpoloženju skupine in se po potrebi aktivnosti prilagaja.

Zakaj na začetku vprašanje: »Ali bi raje imele_i svoj s. p. in 1800 eur plače ali redno zaposlitev za nedoločen čas in 1000 eur plače?«

Glede na odgovore na koncu drugega dela delavnice boste izvajalke_ci lažje ovrednotile_i, kakšen učinek je imela delavnica, prav tako boste udeleženke_ce s tem vprašanjem spodbudile_i k razmisleku o tem, kako se (ne)zavedamo delavskih in socialnih pravic.

Zakaj nekdo, ki dela z mladimi, ne sme biti nevtralen do družbeno-političnih tem?

Eksplíciten cilj kritične pismenosti je kritika in transformacija dominantnih ideologij, ki vodijo v izključevanje in družbeno nasilje. Neoliberalizem je najmočnejša ideologija, ki v svoje pasti najlažje ujame prav mlade. Zato je naloga vseh, ki delajo z mladimi, jasno izpostaviti te pasti, opozarjati na razmerja moči v družbi in si prizadevati za pravičnost.

GRADIVA | UČNI PRIPOMOČKI

Gradiva in učne pripomočke lahko v PDF formatu snamete s spletne strani projekta.

Igra »Profili ljudi in pravice iz dela« (1.1)

TRGOVKA, 38 let

Zaposlena v eni izmed trgovskih verig za določen čas. Mati samohranilka.

POLICAJ, 26 let

Policaj iz Prekmurja, vendar sedaj zaposlen v Magni Steyr v Gradcu za tekočim trakom. Plačo ima višjo, kot bi jo imel kot policaj. Delo poteka strogo nadzorovano, z natančno časovno odmerjenimi odmori, med delom ne sme uporabljati mobitela. Živi z invalidno mamo.

UPOKOJENKA, 69 let

Mesečno prejema pokojnino v višini 400 eur. Zaposlena je bila v tovarni, ki je v začetku devetdesetih šla v stečaj. Potem se je preživljala z občasnimi zaposlitvami. Je brez otrok.

LIKOVNA PEDAGOGINJA, 29 let

Tri leta prijavljena na Zavodu za zaposlovanje. Sedaj preko javnih del za eno leto zaposlena v nevladni organizaciji. Partner, akademski slikar, se preživlja z občasnimi deli v arheologiji, kjer je plačan preko podjemne pogodbe. Živita v najemniškem enosobnem stanovanju.

UNIV. DIPL. PEDAGOGINJA, 29 let

Že dve leti živi v Veliki Britaniji, kamor se je odselila, ker v Sloveniji ni dobila službe. Preživlja se kot natakaraica v baru in živi v stanovanju, ki si ga deli z drugimi delavkami_c_i iz tujine.

ŽIVILSKI TEHNIK, 40 let

V proizvodnji hrane dela preko zaposlitvene agencije. Plačan je 7,90 eur na uro. Zaposlitvena agencija zase obdrži polovico zaslužka. Ima dva otroka in ženo, ki dela v Avstriji kot negovalka, prav tako preko zaposlitvene agencije.

FANT S SREDNJEŠOLSKO IZOBRAZBO,
21 let

Je pribežal iz Afganistana. Dela v majhni prodajalni hitre prehrane. Izplačilo dobi »na roke«. Na uro je plačan 4 eur. Biva v stanovanju, kjer si sobo deli še z bratom. uporablja mobitela. Živi z invalidno mamo.

DR. ZGODOVINE, 37 let

Doktoriral pred 6 leti, kljub temu je še zmeraj zaposlen za določen čas kot asistent na fakulteti. Ima partnerko, ki dela preko avtorske pogodbe.

GIMNAZIJSKA MATURANTKA, 28 let

Dela v galeriji kot prostovoljka 8 ur na dan. Mesečno dobiva dodatek za delovno aktivnost v višini 100 eur. Na Zavodu za zaposlovanje je prijavljena že tri leta.

OSNOVNOŠOLSKI UČITELJ, 36 LET

Poučuje matematiko in podaljšano bivanje na osnovni šoli v kraju na drugi strani države, kamor se je bil primoran preseliti, saj že 9 let aktivno išče delo osnovnošolskega učitelja. Delo je dobil za eno leto in nadomešča redno zaposleno delavko na porodniškem dopustu.

UNIV. DIPL. SOCIALNA DELAVKA, 44 let

Že 18 let zaposlena na Centru za socialno delo. Ima pogodbo za nedoločen čas. Ima dva najstniška otroka in moža, ki je tudi zaposlen za nedoločen čas.

TAKSIST, 56 let

Samostojni podjetnik zadnji dve leti, ker je bil pred tem odpuščen iz podjetja, v katerem je delal celo življenje. Podjetje je bilo prodano tuji firmi, ki je odpustila vse delavke_ce in prodala podjetje po delih.

MAG. NOVINARKA, 27 let

Zaposlena na komercialni televiziji v tajništvu. Plačana preko podjemne pogodbe.

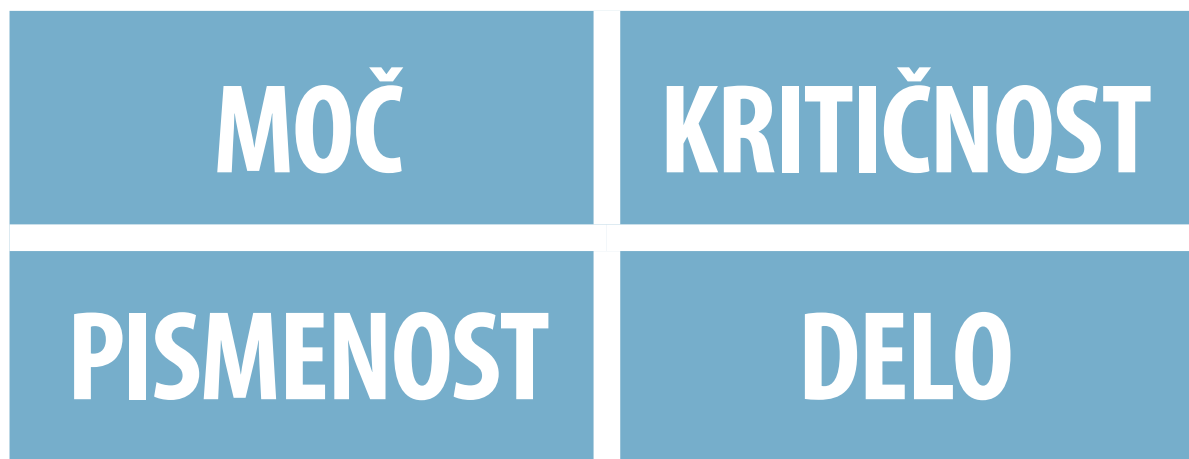
SAMOSTOJNI PODJETNIK, 45 let

Je v osebnem stečaju, ne more si plačati zdravstvenega zavarovanja in drugih socialnih prispevkov. Ima enega otroka in brezposelno partnerko.

Vprašanja za igro "Profili ljudi in pravice iz dela"

1. Si lahko privoščiš 10 dnevno letovanje pri nas ali v tujini?
2. Si sam_a kriv_a za svojo življenjsko stanje?
3. Te delo, ki ga opravljaš, osrečuje?
4. Lahko kadarkoli dobiš kvalitetno zdravniško pomoč?
5. Imaš zagotovljeno pravico do pol urnega odmora na delovnem mestu?
6. Ti tvoja finančna situacija ne predstavlja nobenega stresa?
7. Je delo, ki ga opravljaš, v skladu s tvojo izobrazbo?
8. Lahko vsak mesec daš na stran 300 eur za slabe čase?
9. Ti v koledarskem letu pripada 20 dni letnega dopusta?
10. Ti tvoja zaposlitev omogoča aktivno in raznovrstno preživljanje prostega časa?
11. Ali lahko za naslednjih 5 let načrtuješ varno prihodnost?
12. Lahko s svojim mesečnim dohodkom preživljaš sebe in svojo družino (če jo imaš)?

SEZNAM BESED ZA IGRO »SKULPTURE« (1.2)

Odlomki z zahtevami delavk_cev (1.3)

1. PROTEST ŽELEZNIČARJEV V SLOVENIJI (1920)

V začetku leta 1920 (15. aprila) je zavrelo med železničarji. Oblast je takrat odpovedala kolektivno pogodbo, kar je za železničarje pomenilo veliko neplačanih nadur, slabše delovne pogoje, prekinitve zavarovanj in predvsem nižje mezde. Še posebej so bili zrevoltirani slovenski železničarji, saj jim nova oblast ni hotela priznati socialnih pravic, ki so si jih izborili že v Avstro-Ogrski. Splošna stavka železničarjev se je pričela 15. aprila, ko so delavci blokirali postaje. Režim se je v trenutku odzval z represijo. Najprej z nenadnim vpoklicem železničarjev na vojaške vaje, potem z aretacijami ter prisotnostjo vojske in policije. Meščanski tisk je nemudoma pričel z demonizacijo stavkajočih širiti laži o visokih železničarskih plačah ter manipulacijo, češ da stavkajoči ogrožajo celotno državo: »Nobena vlada, ne ta ne druga, ne bo smela dopustiti, da ji njeni uslužbenci diktirajo svojo voljo z grožnjo s stavko, ki ogroža državo, prehrano, gospodarstvo, vse ljudstvo in slednjič tudi delavstvo samo!« Železničarje so z organizacijo stavk podprle_i delavke_ci različnih tovarn: opekarji iz Ribnice, papirničarji iz Radeč, lesni delavci v Kočevju itd., najpomembnejša pa je bila podpora rudarjev iz trboveljskih revirjev. 24. aprila 1920 se je na Zaloški cesti v Ljubljani zbralo tri tisoč delavk_cev in njihovih družinskih članic_ov, ki so v znak solidarnosti s stavkajočimi železničarji poskušale_i priti v središče mesta in manifestirati za delavske pravice. Pot jim je zaustavil kordon dvajsetih oboroženih žandarjev in šestih policistov, ki so si jih demonstrantke_i najprej prizadevale_i pridobiti na svojo stran, potem pa so jih poskušale_i razorožiti. Pod streli je padlo trinajst demonstrantk_ov, med njimi so bile ženske in otroci, najmanj trideset pa je bilo ranjenih. 29. aprila je bila stavka uradno zaključena. Aretirali so voditelje, delavci pa niso dosegli izpolnitve niti ene od svojih zahtev.

2. PROTESTI DELAVK_CEV V FRANCIJI (2016)

Francoska vlada je na čelu s predsednikom Francoisom Hollandom pripravila predlog reforme delavske zakonodaje, po kateri bi povečala moč kapitala in zmanjšala pravice delavk_cev (podaljšanje delovnega tedna na 48 ali celo 60 ur; odpuščanje delavk_cev iz ekonomskih razlogov, kot je npr. padec naročil; znižanje dodatkov za nadurno delo; znižanje odpravnine v primeru nezakonite odpovedi delovnega razmerja; dodatna obdavčitev pogodb za določen čas). To je na ulice Francije pognalo na stotisoče ljudi. Delavke_ci so zaradi tega ustavile_i delo v rafinerijah in jedrskih elektrarnah, vlada pa je morala poseči po

strateških zalogah goriva. Zaradi upada proizvodnje je brez goriva ostalo 30 odstotkov bencinskih črpalk, kar je pripeljalo do kopičenja goriva s strani državljan_{ov}. Prav tako je pomanjkanje goriva ohromilo letalski promet in druge javne prevoze. Stavki se je s 24 urno prekinitvijo proizvodnje pridružilo tudi šestnajst od devetnajstih jedrskih elektrarn, kar je povzročalo motnje v dobavi električne energije. Na zahodu Francije so voznice_{ki} tovornjakov nasprotovanje novi delovni zakonodaji izrazile_i s cestnimi zaporami. Protestom, ki so trajali več kot pol leta, so se pridružile tudi študentske organizacije. Delavke_{ci} na koncu s svojimi protesti niso uspele_i, francoska vlada je s silo in mimo spodnjega doma parlamenta (zakon je bil potrjen v senatu) uspela sprejeti in uveljaviti sporen zakon. Ustavno sodišče je iz njega umaknilo nekaj manj pomembnih točk, vlada pa je dodala nekaj svojih sprememb.

3. DELAVSKA VSTAJA V GORENJU (2009)

Podjetje Gorenje je eno od najbolj uspešnih in priznanih slovenskih podjetij, na leto ustvari več kot milijardo evrov prihodkov. Leta 2009 so delavke_{ci} zaradi nepravilnosti pri izplačilu avgustovskih plač, neplačanih nadur in nasploh slabih plač ustavile_i proizvodnjo v večini obratov Gorenja v Sloveniji ter pred glavnim vhodom v podjetje organizirale_i spontan protest. Predsednika uprave in predsednika Zveze svobodnih sindikatov Slovenije so pričakale_i z glasnimi žvižgi in vzklikanjem »Lopovi, lopovi!«, sindikalistkam_{om} v podjetju pa so izrekle_i nezaupnico, saj so bile_i te_i bolj naklonjene_i upravi kot delavkam_{cem}, katerih interese naj bi zastopale_i. Delavke_{ci} so povedale_i, da se je nezadovoljstvo stopnjevalo že več let. Najtežje je bilo zaposlenim delavkam_{cem} v proizvodnji, ki so v povprečju dobivale_i le okoli petsto evrov neto plače na mesec, kar je družinam komaj zadoščalo za preživetje. Nezadovoljne_i pa so bile_i tudi zaposlene_i delavke_{ci} v razvoju, saj so te_i kljub visokošolski izobrazbi v povprečju dobivale_i le okoli tisoč evrov neto plače. Delavke_{ci} so od uprave zahtevale_i vsaj za desetino višje plače za polni delovni čas, vrnitev delovnega časa na 40 ur tedensko, poračun dejansko opravljenih ur za zadnja dva meseca ter zagotovilo uprave, da zaradi prekinitve dela ne bodo čutile_i posledic. Med protestom pa je bilo slišati tudi zahteve po udeležbi delavk_{cev} pri dobičku, pravičnemu razmerju med najvišjo in najnižjo plačo, zmanjšanju števila pomočnic_{kov} direktorjev in svetovalk_{cev} za polovico ter ukinitve bonitet vodilnim kadrom, saj so ti kljub krizi še vedno bili upravičeni do službenih vozil, službenih telefonov, naročilnic, plačilnih kartic in menedžerskih pregledov.

4. PROTEST DELAVK_CEV TOVARNE ZANON V ARGENTINI (2001)

Pod geslom »Naj odstopijo vsi, naj ne ostane niti eden več!« se je v Argentini konec leta 2001 začela mogočna družbena vstaja, ki ni dosegla le verižnega odstopa predsednic_kov, temveč tudi lastnic_kov in direktoric_jev 180 tovarn in podjetij. Primer je ena največjih tovarn kemičnih ploščic Zanon v Argentini, ki je postavljena v industrijski coni Neuquéna, hitro rastočega mesta v Patagoniji, kjer so vladali grozljivi pogoji dela. Ena najmodernejših tovarn v Argentini je bila razdeljena na sektorje, zaposlene_i pa so bile_i ločene_i po barvah uniforme, označene_i s številkami. Zaradi kapitalističnega ritma dela, ki ga je narekovala lastniška uprava, je bilo precej nesreč, med njimi kar nekaj smrtnih. Lep primer je izpoved delavca, ki je povedal, da ne bo nikoli pozabil nesreče pri mlinih, kjer je sodelavca zmečkala vreča gline: »Obležal je mrtev. Medtem ko smo čakali na rešilca, je prišel šef izmene in ga začel vleči stran. Vmes je spraševal, kdo bo zamenjal »tega«. Videti je bilo, kot bi popravljaj motor. Ta je zanič, potrebujem drugega.« Zaradi slabih pogojev, izostajanja plač in končno zaprtja tovarne (ki je bila zgrajena z javnimi sredstvi), s čimer se je lastnik želel znebiti preveč »glasnih« zaposlenih, so delavke_ci 31. novembra 2001 tovarno zasedle_i in organizirale_i varovanje zalog. Naslednje tri mesece so preživele_i v skupnem boju s piqueteri (močno družbeno gibanje, ki ne verjame v državo in politične stranke), podporo pa sta jim nudila samoorganizirana soseska Centenario in študentsko gibanje na Univerzi Comahue. Boj je trajal vse do 2. marca 2002, ko so dokončno zasedle_i tovarno. Delavke_ci so začele_i samoupravljati celotno tovarno, posodobile_i so proizvodnjo in podvojile_i produkcijo. Delati so začele_i z dobičkom, vendar imajo vse_i še vedno enake plače. Ni nadrejenih in podrejenih, o vsem se dogovarjajo na skupščini. Namesto srednjeveških evropskih motivov so v sodelovanju s skupnostmi Mapuchev oblikovale_i linijo keramičnih ploščic, ki stoletni upor staroselskih ljudstev povezuje z devetletnim bojem delavk_cev Zanona. V tovarni prirejajo koncerte alternativnih bendov, ki privabijo na tisoče ljudi z obrobja Neuquéna in sosednjih mest. Študentke_i Akademije lepih umetnosti so zunanjo podobo tovarniških hal spremenile_i v grafite in mozaike. »Ne proizvajamo le keramike, temveč drugačne družbene odnose,« dodaja Omar Villablanca.

5. PROTEST UČITELJIC_EV V ČADU (2016)

V zahodnoafriški državi Čad, eni od najrevnejših držav na svetu, so decembra 2016 učitelji_ce stavkali_e tri mesece skupaj z drugimi uslužbenkami_ci v zdravstvu in izobraževanju. Učitelji_ce delajo v strahotnih razmerah, kjer je v učilnicah v povprečju 96 otrok, vsesplošno pa je razširjeno otroško delo. Njihove plače so tako mizerne, da ne morejo preživeti niti samih sebe, kaj šele svojih družin. Čadski predsednik Idriss Deby je na oblasti že od leta 1990 in je znan po brutalnem zatiranju državljan_kov. V Čadu smo priča bogatenju majhnega števila elitnih ljudi na račun več kot polovice prebivalstva, ki živi v skrajni revščini. Svetovni mediji pa povsem ignorirajo dogajanje v Čadu in ne poročajo o stavkah, kot je bila ta v decembru.

6. PROTEST DELAVK V JUŽNI KAROLINI (1969)

Delavke univerzitetnega kliničnega centra v Charelstonu so bile večinoma slabše izobražene afroameriške ženske, ki so zaslužile le 1,30 \$ na uro (1,2 evra). Leta 1969 so delavke začele zahtevati povišanje plač za 30 centov, konec segregacije za zdravstveno osebje in konec rasističnega obravnavanja s strani belih delavk_cev v bolnišnici. Bele_i zdravnice_ki in medicinske sestre so odkrito zmerjale_i črnske delavke z »opicami« in »črnuhinjami – niggers«, prav tako so bile_i belopolte_i delavke_ci za enako delo bolje plačane_i kot temnopolte_i. Delavke so kmalu organizirale svoj sindikat, ta pa je zaradi neodzivnosti s strani vodilnih v bolnišnici organiziral protest pred poslopjem. Posledično je delo izgubilo 12 protestnic. 12. marca 1969 je več kot 300 delavk_cev prenehalo z delom in začelo s protestom pred bolnišnico. Kljub temu da so organizatorke_ji želele_i mirno stavko, je hitro izbruhnulo nasilje. Sledile so aretacije protestnic_kov, črnska mladina pa se je spravila na policiste s kamni in steklenicami. Približno teden dni kasneje so se protestnicam_kom pridružile_i tudi sodelavke_ci iz okrožne bolnišnice, tudi tu je šlo večinoma za temnopolte nizko plačane ženske. 11. maja je protestiralo že okoli 5000 ljudi, saj so se bolniškimi delavkam_cem pridružile_i v podporo tudi delavke_ci iz bližnjih tovarn in aktivistke_i za človekove pravice. Stavka je postala nacionalna senzacija. Po 99 dneh demonstracij je bil dosežen kompromis. Uprava bolnišnice je ponovno zaposlila 12 odpuščenih, ustvarila kreditni sindikat in uvedla šeststopenjski pritožbeni sistem. Sindikata, ki so ga organizirale delavke, pa ni nikoli priznala.

7. STAVKA V PUTILOVSKIH TOVARNAH V RUSIJI (1917)

18. februarja 1917 so delavci Putilovskih tovarn v Petrogradu začeli zahtevati višje plače zaradi naraščanja cen hrane in blaga. Po neuspešnih pogajanjih z vodstvom je bilo 20.000 delavcem preprečen vstop v tovarno, kar je povzročilo ogorčenje po drugih petrograjskih tovarnah. 22. februarja se je začel obširni protest 100.000 delavk_cev. Naslednji dan pa so se protestnikom pridružile še ženske, ki so zahtevale enake pravice. 8. marca (23. februar po julijanskem koledarju) zato še danes praznujemo mednarodni dan delovnih žena kot dan praznovanja ekonomske, politične in socialne enakopravnosti žensk. Kmalu je v Petrogradu protestiralo že več kot 500.000 ljudi, nad katere je general Kabalov poslal vojsko z ukazom, naj streljajo na protestnice_ke, saj so bile stavke v vojnem času prepovedane. Ti so se ukazu uprli in se pridružili protestnicam_kom. Protestnice_ki so začele_i zahtevati tudi konec carističnega režima in vojne. 2. marca je car Nikolaj II. Romanov odstopil in predal oblast začasni vladi. Delavski sveti (sovjeti) in predstavniki vojakov so dosegli vzpostavitev osemurnega delovnika. Delavske stavke so postale del revolucionarnega vrenja, ki ga poimenujemo februarska revolucija. Ta pa je bila prvi korak k oktobrski revoluciji (24. oktober 1917 po julijanskem koledarju), prvi socialistični revoluciji.

7.2 DELAVNICA »KRITIČNE PISMENOST O DELAVSKIH PRAVICAH DRUGI DEL«

Specifični cilji delavnice

- usposobljenost in motiviranost mladih za povezovanje teorije z družbenimi praksami,
- dvig socialne občutljivosti mladih,
- motiviranje mladih za skupnostno delo (community work),
- dvig sposobnosti mladih za kritično razlago vsakdanjih informacij,
- omogočanje udeleženkam_cem, da skozi medsebojno podporo, skupne dejavnosti in pomoč bližnjim tudi same_i doživljajo spremembe,
- usposobljenost in motiviranost mladih za prehod iz golega pridobivanja akademskih in/ali podjetniških veščin k zagovorništvu enakosti in pravičnosti.

Znanja in veščine

- znanje o zgodovini delavskih pravic,
- znanje o temeljnih značilnostih kapitalizma,
- znanje o pravicah delavk_cev, ki izhajajo iz delovnega prava,
- sposobnost empatičnega vživljanja v druge,
- sposobnost dela v skupini,
- nadgradnja analitičnih in predstavitvenih veščin,
- sposobnost nastopa v javnosti,
- komunikacija v maternem jeziku,
- razvoj kritičnega mišljenja,
- usposobljenost in motiviranost mladih za ustvarjanje kakovostnih besedil različnih žanrov.

Trajanje

4 ure

Metode dela

- igra vlog,
- sedenje v krogu,
- delo v skupinah,
- diskusija,
- kritična diskurzivna analiza,
- ustvarjanje strategij.

Gradiva, učni pripomočki

- opis profilov ljudi homogene skupine in navodila za izvedbo igre »Razmerja moči« (2.1),
- kritična pismenost skozi štiri dimenzije in vprašanja za analizo besedil (2. 2).

Opombe

- med izvedbo delavnice udeleženke_ci in izvajalke_ci sedijo v krogu,
- delavnico izvajata vsaj dve_a izvajalki_ca,
- spodbuja se diskusija vseh,
- izvajalke_ci zastopajte svoja prepričanja, nikoli ne bodite nevtralne_i do tem, ki od vas zahtevajo osebno angažiranost in delovanje v smeri družbene pravičnosti,
- pripravljene_i bodite sproščeno komunicirati z mladimi, ki so udeleženke_ci seminarjev ali delavnic,
- same_i sebe ne jemljite preveč resno, resno jemljite svoje delo oz. tisto, kar mladim sporočate,
- spodbujajte samostojno razmišljanje pri mladih,
- bodite pripravljene_i, da boste naletele_i na uporniško obnašanje, kadar boste nagovarjale_i teme, s katerimi boste mlade izbeležale_i iz njihovega polja ugodja in varnosti,
- bodite pripravljene_i na dejstvo, da boste pogosto prvi objekt kritike.

Potek izvedbe delavnice

1. Udeleženke_ci predstavijo primere izkoriščanja delavk_cev, ki so jih morale_i poiskati doma. (20 min)
2. Zavrtimo reklamni oglas^[1] in udeležene pozovemo, da čim podrobneje opišejo, kaj so videle_i. Oglas zavrtimo ponovno in jih opozorimo, da naj bodo zelo pozorne_i na vse elemente, ki se v njem pojavljajo. Če je potrebno, ga s pomočjo podvprašanj analiziramo. Vprašamo jih o barvah, glasbi, vzdušju v oglasu. Skušamo naštetiti vse videne elemente in jih podrobno opišemo, pri čemer stremimo k temu, da udeležene_i izpostavijo luksuznost predmetov in harmoničnost v družini. Ko končamo z analizo videa, udeležene vprašamo, če vse_i živimo v takih razmerah in če imamo doma vse videne predmete. Pogovor nato usmerimo k pojavu revnih zaposlenih – ljudi, ki opravljajo plačana dela, a jim zaslužek ne omogoča dostojnega življenja. Nato zavrtimo še izsek iz dokumentarnega filma RTV Slovenija *Pod mostovi*^[2] med 18:15 in 23:23, saj je v omenjenem izseku zelo dobro razložen pojav revnih zaposlenih, zakaj do tega prihaja in kako atipične oblike dela vplivajo na povečanje neenakosti. (40 min)

[1] Povezava je dostopna v snemljivem paketu Gradiv in učnih pripomočkov na spletni strani projekta, lahko pa predvajate oglas po svoji izbiri.

[2] Povezava je dostopna v snemljivem paketu Gradiv in učnih pripomočkov na spletni strani projekta.

3. ODMOR (10 min)

4. Sledi igra vlog z naslovom »Razmerja moči v družbi«. Udeleženke_ce razdelimo v 4 skupine, če jih je manj, jih je smiselno razdeliti samo v 2. Vsaka skupina dobi na listku izhodišča^[3], iz katerih kot homogena skupina izhajajo, in nekaj namigov, kaj je njihov cilj. Gre za igro, v kateri se udeleženke_ci postavijo v vlogo skupine, ki družbeno moč ima oziroma je nima. S tem, ko dobijo svoje vloge, morajo na podlagi teh vlog izoblikovati stališča do neke teme, ki jih v nadaljevanju aktivno zastopajo. Navadno gre za primer, ko želi skupina, ki nima moči, doseči nekaj, kar ni v interesu skupine, ki moč ima. Skupina z najmanjšo družbeno močjo (npr. delavke_ci) zahteva od skupine z največjo družbeno močjo (npr. delodajalke_ci) boljše delavne pogoje in več pravic, ki izhajajo iz dela. Delodajalka_ec zahteve zavrne in delavke_ci se morajo organizirati, da dosežejo svoje pravice, naletijo na težave v odnosu s političnimi odločevalkami_ci in neodzivnostjo oz. izkrivljenim poročanjem medijev. Udeleženke_ce spodbujamo, da se v vloge čim bolj vživijo in jih odigrajo po principu akcija-reakcija. Skupine torej izmenično pripravljajo strategije, ki jih prilagajajo glede na odzive drugih skupin. Pomagajo si lahko z listki, na katerih so zapisani argumenti. Razporedimo jih po tleh in jih ne ločujemo glede na skupino, kateri naj bi bili namenjeni. Pomešamo jih, udeleženke_ci pa imajo nalogo, da najdejo argumente, ki jim lahko kar najbolj koristijo. Po odigrani igri vlog sledi diskusija o samem dogajanju in možnih drugačnih scenarijih ter rešitvah. Izvajalke_ci poskušamo podajati realne primere soočanj delavk_cev in delodajalk_cev, ki so se v zadnjih časih dogodili v Sloveniji. Udeleženke_ce tudi pozovemo, da podajo svoje vtise in ocenijo znanje, ki so ga lahko na podlagi prejšnjih vsebin uporabile_i v igri. (55 min)

5. ODMOR (10 min)

6. Sledi delo po skupinah: dekonstrukcija medijskih člankov o trenutnih razmerah na t. i. trgu dela. Predlagamo, da poiščete članke različnih medijev na temo delavskih pravic, organiziranja delavk_cev, kršenja delovne zakonodaje, spodbujanja podjetništva (nekaj jih najdete tudi v snemljivem spletnem paketu na naši spletni strani). Članke in delovni list »Kritična pismenost skozi štiri dimenzije in vprašanja za analizo besedil«^[4] razdelite med skupinami in jim podate navodilo, naj jih preberejo in se o njih pogovorijo ter jih analizirajo s pomočjo štirih dimenzij kritične pismenosti. Nato vsaka skupina ostalim predstavi prebrano in ugotovljeno s pomočjo vprašanj. Na koncu udeleženi povemo še, da jim razpredelnica in vprašanja za analizo besedil lahko pridejo prav za učenje, prebiranje tekstov, gledanje oglasov in drugih video vsebin ter fotografij. (60 min)

[3] Gradiva, učni pripomočki 2.1

[4] Gradiva, učni pripomočki 2.2

7. ODMOR (5 min)
8. Udeležene_i se nato razdelijo v 4 skupine. Sledi aktivnost, v kateri na različnih ravneh načrtujejo boj za delavske pravice. Razdelimo jim velike prazne papirje in pisala ter teme. Ena skupina dobi nalogo, naj razmišlja in najde strategije, kako za izboljšanje delavskih pravic pritiskati na politike, druga na Zavod za zaposlovanje, tretja ima nalogo, kako spodbujati delavke_ce k samoorganiziranju, četrta pa, kako obveščati civilno družbo in jo spodbujati k pritiskom za izboljšanje položaja delavk_cev. (30 min)
9. Zaključek delavnice, na kateri preberemo zapise na listkih iz začetka prvega dela delavnice in preverimo zapis na plakatu o delavskih pravicah. Ugotovimo, ali so se naša stališča do oblik zaposlitev spremenila in ali razumemo pomen delavskih ter socialnih pravic. (10 min)

KOTIČEK ZA INFORMACIJE

Zakaj igra »Razmerja moči v družbi«?

Z metodo igre vlog poskušamo pri udeleženkah_cih spodbuditi dodatno zanimanje in empatijo za obravnavano problematiko. Prav tako morajo v okviru te igre udeleženke_ci uporabiti znanje in informacije, ki so jih pridobile_i do sedaj, ter jih uporabiti v argumentih. S pomočjo te igre udeleženke_ci tudi na lastni koži izkusijo razmerja moči v družbi in jih ozavestijo.

GRADIVA | UČNI PRIPOMOČKI

Gradiva in učne pripomočke lahko v PDF formatu snamete s spletne strani projekta.

Opis profilov ljudi homogene skupine in navodila za izvedbo igre »Razmerja moči« (2.1)

Navodila za udeleženke_ce v vlogi delavk_cev:

Primer 1: Študentke_i arhitekture delajo preko študentskih pogodb v arhitekturnem biroju.

Primer 2: Študentke_i in diplomirane_i novinarke_ji so v medijski hiši zaposlene_i preko avtorskih pogodb.

Vse_i zaposlene_i opravijo med 35 in 40 ur dela tedensko, pri tem pa delajo v prostorih in z opremo delodajalke_ca nepretrogoma in za dogovorjeno plačilo. Glede na število opravljenih ur se odločijo, da delodajalca_ko vprašajo, če bi jih zaposlil_a v okviru rednega delovnega razmerja.

Navodila za udeleženke_ce v vlogi delodajalke_ca:

Delodajalka_ec na zahteve delavk_cev odgovori, da jih ne more zaposliti zaradi:

- splošne ekonomske krize,
- plačnici_ku se najbolj splača sodelovanje preko pogodbe civilnega prava,
- krize poslovnih modelov tiskanih medijev,
- zaradi splošne ekonomske krize se posameznice_ki in institucije odločajo za manj gradenj.

Navodila za udeleženke_ce v vlogi gospodarske zbornice:

Gospodarska zbornica zastopa stališče, da so prispevki, ki jih mora plačevati delodajalka_ec za redno zaposlene delavke_ce, preveliki. Gospodarska zbornica pripisuje tudi nizko število tujih investitor_k_jev v Sloveniji doumnevno visokim prispevkom, ki jih mora plačevati delodajalka_ec za redno zaposlene delavke_ce. Prepričana je, da je razlog za visoko stopnjo brezposelnosti med drugim tudi to. Z lobiranjem v parlamentu si tako prizadeva rahljati delavsko zakonodajo.

Navodila za udeleženke_ce v vlogi aktivistk_ov na področju dela:

Aktivistke_i spremljajo oblike delovnih razmer, opozarjajo na nepravilnosti in izkoriščanim pomagajo z nasveti ter zagovorništvom. Aktivistke_i delavkam_cem razložijo, zakaj so avtorske, podjemne in študentske napotnice ugodnejše za delodajalko_ca, ter jih poučijo o zgodovini in pomenu boja za delavske pravice.

Izhajajo iz:

- definicije rednega delovnega razmerja, ki je zakonsko opredeljeno kot delo, pri katerem delavka_ec dela po navodilih delodajalke_ca, dela v prostorih in z opremo delodajalke_ca, delo pa se opravlja nepretrgoma in za dogovorjeno plačilo,
- delavkam_cem preko avtorske, podjemne pogodbe oz. študentske napotnice ne pripada plačan dopust, bolniška, porodniška, obvezno zdravstveno zavarovanje, potni stroški, malica, regres, kar pomeni manjše stroške za delodajalko_ca.

ARGUMENTI ZA PRIPRAVO STRATEGIJ IN IGRO VLOG

DOSTOJNO DELO

Dostojno delo je tista oblika zaposlitve, ki delavki_cu omogoča ne samo preživetja, ampak dostojno življenje. Pod to spada varnost zaposlitve, redno in dostojno plačilo (pri tem opozarjamo, da minimalna plača ni dostojno plačilo, ker omogoča golo preživetje in nič drugega), socialna varnost, upoštevanje pravic delavke_ca na delovnem mestu in spodbujanje socialnega dialoga (npr. vključevanje v sindikate).

DELOVNO RAZMERJE

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR; 12. 4. 2013 je stopil v veljavo ZDR-1) v prvem odstavku četrtega člena, z naslovom »definicija delovnega razmerja« (4/1 ZDR), navaja: »Delovno razmerje je razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca.«

ELEMENTI DELOVNEGA RAZMERJA

Z delavko_cem je potrebno skleniti delovno razmerje, ko so prisotni naslednji elementi:

- delo opravlja v delovnih prostorih podjetja, v delovnem času, ki velja za ostale zaposlene in 8 ur dnevno,
- uporablja delovno opremo in ostala delovna sredstva podjetja, denimo delovne pripomočke, potrošni material, računalnik, službeni avto ... Ob čemer za uporabo teh sredstev ne plačuje najemnine,
- delo opravlja po navodilih in pod nadzorom odgovorne osebe podjetja.

Če obstajajo elementi delovnega razmerja v skladu s 4. členom ZDR (v povezavi z 20. oz. 52. členom tega zakona), se delo ne sme opravljati na podlagi pogodb civilnega prava, razen v primerih, ki jih določa zakon. V 20. členu je poudarjen element vključitve v organiziran delovni proces delodajalke_ca (ki ga omenja že 4. člen). 52. člen pa ureja pogodbo o zaposlitvi za določen čas, namesto katere so se v praksi pogosto sklepale pogodbe civilnega prava.

PREKARNO DELO

Prekarno delo je v Sloveniji v porastu tako kot v drugih zahodnih državah, ki jih vodi paradigma fleksibilizacije trga. Po podatkih slovenskega in evropskega statističnega urada je danes vseh takih že 41 odstotkov, medtem ko je mladih v atipičnih zaposlitvah celo 76,5 odstotka. Atipične zaposlitve zajemajo vse zaposlitve, ki niso redne za nedoločen čas: od pogodb za določen čas in pogodb s skrajšanim delovnim časom, pogodb civilnega prava pa do dela preko študentskih servisov.

Prekarno delo škodi posameznicam_kom, ki si zaradi pomanjkanja pravic ne morejo privoščiti finančne stabilnosti in posledično tudi ne lastnega prebivališča. Načrtovanje družine je za mnoge prevelik strošek. Škodi pa tudi državi. S porastom prekarne delavk_cev vse več ljudi plačuje le minimalne prispevke za socialno varstvo.

KDO SO PREKARNE_I DELAVKE_CI?

Samostojne_i podjetnice_ki, ki uspešno vodijo svoje podjetje, niso prekarne_i delavke_ci. So pa prekarne_i delavke_ci vse_i tiste_i, ki so svoje podjetje odprle_i, ker ne dobijo redne zaposlitve ali celo na zahtevo delodajalke_ca. Podobno nekdo, ki z novo_im delodajalko_cem podpiše pogodbo za določen čas, ni prekarni_na delavec_ka, medtem ko je delavka_ec, ki že več let zapored podpisuje iste enoletne pogodbe z isto_im delodajalko_cem, prekarna_i delavka_ec. Prekarni_a delavec_ka je torej nekdo, ki bi po naravi svojega dela bil_a upravičen_a do pogodbe za nedoločen čas, pa je ne dobi.

DRUŽBENE POSLEDICE PREKARNEGA DELA

Končni rezultat prekariata je ta, da tako prekarne_i delavke_ci oziroma delodajalke_ci plačujejo občutno manj prispevkov za socialno varstvo v primerjavi z redno zaposlenimi delavkami_ci, kar pusti posledice pri javnih financah. Fleksibilizacija pomeni manj denarja za zdravstvo, manj denarja za pokojnine in pomeni hkrati manj države. Če nimamo denarja v solidarnostnih sistemih, kot so pokojninski, šolski ali zdravstveni sistem, se nam začne država sesuvati.

PREKARNOST PRI NAS

V Sloveniji je vse več delavk_cev, ki opravljajo delo redno zaposlenih, četudi z delodajalko_cem niso v rednem delovnem razmerju. A tega zakonodaja ne dovoljuje. Zakon o delovnih razmerjih namreč v trinajstem členu določa, da je delo, pri katerem delodajalka_ec delavki_cu nalaga delo in odmerja delovni čas, ko delavka_ec dela v prostorih in z opremo podjetja ter pod delodajalkinimi_čevimi pogoji, lahko le redno delovno razmerje. Če se tako delo opravlja preko drugih pogodb, je delodajalka_ec v prekršku. A tega nekatere_i delodajalke_ci ne spoštujejo. Inšpektorice_ji za delo ugotavljajo, da je prekarno delo v Sloveniji v porastu.

S. P.

Leta 2014 je bilo 25,2 odstotka vseh samostojnih podjetnic_kov v Sloveniji, sodeč po njihovih dohodkih, pod pragom tveganja revščine, kar pomeni, da so mesečno zaslužile_i manj kot 596 evrov mesečno. Le deset let prej je ta odstotek znašal skoraj dvakrat manj – 13,1 odstotka. Revščino med samozaposlenimi potrjujejo številke, predvsem pa tiste_i, ki se z revnimi dnevno srečujejo. Revščina se vse pogosteje pojavlja med zaposlenimi, tudi med redno zaposlenimi z minimalno plačo, še posebej pa med samozaposlenimi.

ŠTUDENSKO DELO

Pred novimi obdavčitvami je bil_a študent_ka delavec_ka za delodajalko_ca najcenejša delovna sila, saj ne le, da ji_mu zanj_o ni bilo treba plačevati prispevkov, študentu_ki delavcu_ki prav tako ne pripadajo plačana malica, plačan prevoz, bolniški ali letni dopust. In ravno zato obstaja toliko delovnih mest, namenjenih študentskemu delu in ne rednim zaposlitvam. Ker so bolj poceni. Tako se študentkam_om delavkam_cem dogaja, da morajo kljub temu, da njihovo delo večkrat vsebuje vse lastnosti delovnega

razmerja, še vedno delati preko študentske napotnice, zato jim ne pripadajo vse pravice, ki sicer pripadajo zaposlenim, in so primorane_i podaljševati status, če želijo obdržati službo, ali pa preprosto svoje delovno mesto prepustiti nekemu s statusom študentke_a. Pri študentskem delu pa je potrebno opozoriti še na eno anomalijo. To so zasebne_i posredovalke_ci študentskega dela oz. študentski servisi. Le-ti ne počnejo ničesar drugega kot to, da delo posredujejo, kljub temu pa še ustvarjajo velikanske dobičke. Od vsake študentske plače študentskim servisom pripada 3,8 %, ki bi jih lahko namenile_i za štipendije, študentske domove ali pa bi bila preprosto urna postavka študentke_ta višja.

ZNIŽANJE DAVKOV

Nižji davki so pomemben ukrep, saj ne delujejo v smeri gašenja požarov, polnjenja davčne blagajne in reševanja največjih anomalij, temveč sistematsko rešujejo vprašanje. Plače pri nas so praktično najbolj obremenjene v Evropi, zato moramo najti pot, da bo prišlo do razbremenitve delodajalk_cev in do večjih neto plač. Nižji davki bodo spodbudili gospodarstvo, privedli do večje konkurenčnosti majhnih podjetij in spodbudili vlaganje v podjetja. Ministrstvo za finance ne bi smelo dodatno obremenjevati gospodarstva. Vsaka smer, ki pelje v razbremenitev gospodarstva in generira nova delovna mesta, je ustrezna. Nižji davki bodo razbremenili delodajalke_ce in srednji razred.

NIŽJI DAVKI IN PRISPEVKI

To je pogoj za normalno gospodarsko okolje v Sloveniji. Z razbremenitvijo podjetij se lahko povečata zaposljivost in potreba po novih delovnih mestih. Z nižjimi davki in prispevki ter z umikom nekaterih nevarnih birokratskih ovir lahko za slovensko gospodarstvo naredimo veliko. Naša skupna zaveza je, da gospodarstvo zaposli mlade in tiste, ki iščejo službo. Če bi razbremenile_i delodajalke_ce visokih davkov, bi se okrepil srednji razred, kar bi vodilo k dvigu potrošnje. S tem bi v Sloveniji lahko prišle_i od visokih bruto plač, ki obremenjujejo podjetja, in nizkih neto plač, ki so razočaranje za vse zaposlene, do tega, da bi plače postale dostojne poklicem, ki jih ljudje opravljajo, podjetja pa bi z dodatnimi olajšavami postala konkurenčnejša. Visoka obdavčitev dela je pglavitni razlog za to, da delodajalke_ci iščejo bližnjice in delavke_ce zaposlujejo prekarno.

NALOŽBE TUJIH INVESTITORIC_JEV

Obseg tujih naložb (merjen v slovenskem bruto domačem proizvodu), ki je že tako na zelo nizki ravni, je lansko leto celo upadel. Tako je v primerjavi s celotno EU, kot tudi v primerjavi z vzhodno, srednjo in jugovzhodno Evropo. Podoba Slovenije je bila v očeh potencialnih tujih investitoric_jev že lani, po raziskavi

Fakultete za družbene vede, neugledna. Nedvomno je k takšni podobi Slovenije v očeh mednarodnih investitoric_jev prispevalo neprivlačno in neprijazno poslovno okolje v Sloveniji, predvsem pa politične odločitve, ki so se že v preteklosti spreminjale čez noč ali pa so bile (hkrati) izjemno nepregledne.

RAZLIČNE OBLIKE DELA SO KORISTNE

Nevarno in kontraproduktivno je vzbujati miselnost, da je delati prek pogodbe ali s. p.-ja poniževalno, da to ni pravo delovno razmerje, da te nekdo izkorišča, če te potrebuje za tri mesece in ne za 40 let. Izobražen in sposoben človek bi v obliki dela, kot je s. p. (samostojna_i podjetnica_k), videl več priložnosti kot pomanjkljivosti. Recimo to, da lahko delaš za več delodajalk_cev, ki jih sam_a izbiraš. Si mnogo bolj prilagodljiv_a in tudi cenejši_a kot redno zaposlene_i. Sam_a določaš svoj delovni in prosti čas. Prisiljen_a si se izpostaviti, iskati delo, nove načine zaslužka in nove potrebe na trgu. Boriš se, razvijaš nova znanja, spoznavaš nove ljudi, nove načine razmišljanja, širijo se ti obzorja in ob tem poskrbiš tudi za socialno varnost. Za svoj osebni razvoj narediš neprimerljivo več kot v udobni varni službi za nedoločen čas. Ko se izkoplješ iz začetniških težav in začneš delati z dobičkom (to, da ti ga država hoče skoraj pol pobrati, je že druga tema), si zmagovalka_ec, ki svobodno odloča o svojem življenju. Torej službe za nedoločen čas mogoče res ni, je pa delo ... dve uri na teden tu, tam deset ur, nekaj ga ustvariš sam_a, priložnosti se odpirajo, dober_ra si na svojem področju, pridobivaš izkušnje, za neko podjetje postaneš nepogrešljiv_a in dobiš redno zaposlitev. Ali pa jo ustvariš sam_a. Odprto ostaja vprašanje, ali država sploh hoče svobodno, sposobno in neodvisno osebo? Kajti če se kdo temu približa, jo_ga z visokimi davki, inšpekcijami in birokracijo drži na kratki vrvi.

LAŽJE ODPUŠČANJE

Če se podjetju naročila zmanjšajo, ima sicer možnost odpovedi iz poslovnih razlogov, a mora narediti program presežkov, upoštevati varovane kategorije in presežnim delavkam_cem vročiti odpovedi. Potem začnejo teči odpovedni roki in mimo je že devet mesecev, v katerih ima delodajalka_ec na plačilni listi delavke_ce, na računu pa nima denarja. Nato mora izplačati odpravnino, kar lahko finančno potopi podjetje.

BREZPOSELNOST

Z višanjem odstotka samozaposlenih in drugih atipičnih zaposlitev se niža odstotek brezposelnih. Od januarja 2016 do avgusta 2017 se je število brezposelnih spustilo iz 118.165 na 97.895.

ZNIŽANJE STROŠKOV DELA

Slovenija je na letošnji lestvici svetovnega gospodarskega foruma pridobila 11 mest in se med 140 državami uvrstila na 59. mesto. Kljub temu ostaja ena izmed držav, katerih položaj se je po začetku krize na lestvici najbolj poslabšal. Gospodarstvo ne prenese povečanja plač, zato jih je treba razbremeniti. Gospodarski minister Zdravko Počivalšek poudarja, da so za večjo konkurenčnost slovenskega gospodarstva ključni predvsem ukrepi na treh področjih: zmanjšanje administrativnih ovir, znižanje stroškov dela in fleksibilnejša delovna zakonodaja. Razbremenitev plač, s čimer bi se delavkam_cem dvignile neto plače, si želijo tudi gospodarstvenice_ki. A po njihovem prepričanju gospodarstvo ne prenese povišanja plač. Edino pot tako vidijo v nižanju davkov na plače. Z znižanjem davkov bi med slovenske ljudi prišlo toliko optimizma, da bi se povečale domača poraba in naložbe, s tem pa bi se v državno blagajno steklo tudi več denarja. Za gospodarstvo in prebivalke_ce je vedno slabo, če so davki visoki, ker je manj možnosti za potrošnjo.

PROBLEM ZAPOSILITEV – REŠITVE S. P.-JI

Problem prihodnosti je zaposljivost. Ne bo več toliko delovnih mest kot v preteklosti. Ker računalniki, roboti, internet prevzemajo vsa neustvarjalna dela, bodo zaposlene_i le tiste_i, ki so izjemno uspešne_i in ustvarjalne_i na svojem področju. Ljudje ne smejo več pričakovati, da bodo od države kaj dobili, pač pa naj vsak_a razmisli, kaj bo v svojem življenju počel_a, kako se bo zaposlil_a, kako bo tisto, v čemer je dober_ra, lahko ponudil_a okolici. Kriza ni nekaj, kar bo minilo, pač pa gre za novo stanje, ki se mu moramo prilagoditi.

PLAČE SO PREOBREMENJENE – S TEM ODGANJAMO TUJO PAMET

Dejstvo je, da je svet danes majhen in da je Slovenija njegov sestavni del. Nimamo niti najmanjših možnosti, da bi živele_i izolirano, razen če želimo pasti v popolno revščino in biti posledično povsem odvisne_i od kakšne večje države. Zato moramo tudi same_i sprejeti podobna merila kot druge države, če želimo korakati z njimi vstric. Iz krize bomo mnogo hitreje in ceneje prišle_i, če bomo privabile_i tujo pamet in tuje investicije. Pozabljamo namreč na to, da nam lahko tuja pamet in izkušnje iz drugih okolij veliko dajo. Me_i pa s tako obremenitvijo plač odganjamo tujo pamet. Poglejte Ameriko, je ogromna, a z velikim veseljem pridobivajo znanje z vsega sveta.

SOCIALNA KAPICA

Pri obračunavanju socialnih prispevkov za vse veljajo enake stopnje: zaposlene_i plačajo 22,1 odstotka od svoje bruto plače za socialno in pokojninsko varstvo, delodajalka_ec pa doda temu še 16,1 odstotka bruto plače. Tista_i, ki ima višjo plačo, prispeva v zdravstveno in pokojninsko blagajno enak odstotek kot tista_i, ki zasluži manj. V praksi to pomeni, višja ko je plača, več je treba prispevati v obe blagajni. Gospodarska zbornica je predlagala zgornjo mejo 47.000 evrov bruto na leto. Vse_i, ki prejemajo na mesec dobrih 3000 evrov bruto plače ali več, bi po novem v zdravstveno in pokojninsko blagajno plačevale_i enako – dobrih 8000 evrov na leto. Kar je veliko manj, kot plačujejo danes. Na primer: 22,1 odstotka od 2000 bruto mesečne plače je 442 evrov na mesec, od 20.000 pa 4420. Socialna kapica bi prinesla več dobrega kot slabega. Gospodarstvo bi lažje zadihalo; postale_i bi bolj privlačne_i za tuje investitorice_je; izobražene ljudi, ki zdaj bežijo v tujino, bi lažje obdržale_i doma, ker bi jih lahko bolje plačale_i; zaposlene_i bi bile_i bolj motivirane_i za delo; zvišala bi se neto plača in znižal strošek za podjetja; primanjkljaj v zdravstveni in pokojninski blagajni, ki bi nastal z uvedbo socialne kapice, pa bi pokrile_i z višjo obdavčitvijo premoženja in strukturnimi reformami.

Naložbe tujih investitor_k_jev v različnih državah

Povprečna višina naložbe tujih investitor_k_jev glede na BDP države na celem svetu je 5,42 %.

V Sloveniji je višina naložb tujih investitor_k_jev 3,93 %.

V Nemčiji je višina naložb tujih investitor_k_jev 1,37 %.

V ZDA je višina naložb tujih investitor_k_jev 2,1 %.

Na Kitajskem je višina naložb tujih investitor_k_jev 2,27 %.

V Franciji je višina naložb tujih investitor_k_jev 1,45 %.

V Veliki Britaniji je višina naložb tujih investitor_k_jev 1,76 %.

Na Češkem je višina naložb tujih investitor_k_jev 1,32 %.

Na Slovaškem je višina naložb tujih investitor_k_jev 1,32 %.

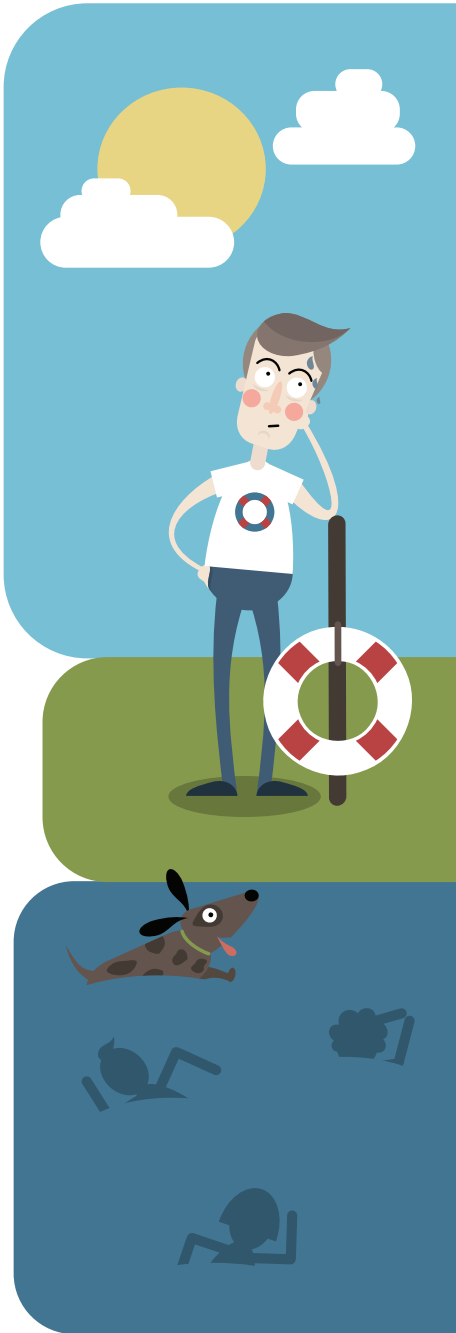
Na Danskem je višina naložb tujih investitor_k_jev 0,57 %.

Na Cipru je višina naložb tujih investitor_k_jev 40 %.

V Švici je višina naložb tujih investitor_k_jev 17,8 %.

V Kongu je višina naložb tujih investitor_k_jev 17,4 %.

V Liberiji je višina naložb tujih investitor_k_jev 35,12 %.

Pravice iz dela

- Nekatere temeljne pravice delavk_cev in obveznosti delodajalk_cev iz delovnega razmerja:
- sklenitev pisne pogodbe o zaposlitvi,
- prijava delavke_ca v obvezna zavarovanja,
- zagotavljanje dela, dogovorjenega s pogodbo o zaposlitvi,
- zagotavljanje varnih delovnih razmer,
- varovanje osebnosti, zasebnosti in dostojanstva delavke_ca,
- pravica do ustreznega plačila za opravljanje dela,
- pravica do enakega plačila žensk, moških in oseb, ki se identificirajo drugače,
- pravica do nadomestila plače v primeru letnega dopusta, bolniške, čakanja na delo itd.,
- pravica do odmora med delom ter do dnevnega in tedenskega počitka,
- pravica do letnega dopusta,
- pravica do drugih plačanih odsotnosti z dela,
- pravica do regresa za letni dopust,
- pravica do odpovednega roka v primeru redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi,
- pravica do odpravnine,
- pravice delavk_cev, ki delajo ponoči,
- pravice delavk_cev v času nosečnosti in starševstva,
- pravice in položaj napotenih delavk_cev,
- pravice ekonomsko odvisnih oseb,
- posebno varstvo mladoletnih, invalidnih ter starejših delavk_cev,
- posebno varstvo v primeru dela otrok, dijakinj_ov in študentk_ov,
- pravica do stavke.

Inšpektorat RS za delo

Države so po mednarodnem pravu zavezane sprejeti vse potrebne ukrepe, da zaščitijo delavke_ce pred kršitvami. To pomeni, da morajo poskrbeti tudi za to, da delodajalke_ci zagotavljajo pravice delavk_cev. V ta namen morajo preprečevati zlorabe, jih preiskovati, kaznovati ter zagotoviti odškodnino. Inšpektorat RS za delo v poročilu, objavljenim v 2017, opozarja, da število inšpektorice_jev ne sledi povečanju števila poslovnih subjektov in povečanju števila prijav kršitev. V Sloveniji deluje le 77 inšpektorice_jev na Inšpektoratu RS za delo, prijavljenih kršitev v letu 2015 pa je bilo 6618.

Samozaposlene_i

Po podatkih Agencije za javnopravne evidence in storitve je bilo konec leta 2013 več kot 90.000 samostojnih podjetnic_kov, vseh samozaposlenih pa več kot 113.000. Podatki Eurostata za leto 2013 kažejo, da se je v Sloveniji kar polovica tistih, ki so se samozaposlile_i, za to odločile_i, »ker niso dobile_i pogodbe o zaposlitvi«, medtem ko je bilo takih pred desetletjem skoraj polovico manj. Tudi na Zavodu za zaposlovanje ugotavljajo podobno, in sicer da se je 56 odstotkov prejemnic_kov subvencije za samozaposlitev odločilo »zaradi poslovne priložnosti«, kar 44 odstotkov pa »iz nuje«. V povprečju prejmejo samozaposlene_i 46 odstotkov dohodka zaposlene_ga, in čeprav so večinoma mlajše_i od zaposlenih, imajo samozaposlene_i pogosto trajnejše zdravstvene težave, ki jih ovirajo pri delu.

Stroški delodajalk_cev

Povprečni stroški delodajalke_ca za uro dela na zaposleno_ega v zasebnem sektorju so lani v Evropski uniji znašali 23,70 evra, v območju evra pa 28,70 evra. Najvišje povprečne stroške dela na uro so imele_i na Švedskem, kjer so znašali 43 evrov, najnižje pa s 3,70 evra v Bolgariji. Švedski so po višini stroškov dela sledile Belgija (41,20 evra), Danska (39,80 evra) in Luksemburg (35,60 evra), na koncu lestvice pa so se pred Bolgarijo z najnižjimi stroški znašle še Romunija (4,70 evra), Litva (6,20 evra) in Latvija (6,50 evra). V Sloveniji so znašali 14,30 evra. Povprečni stroški delodajalke_ca za uro dela na zaposleno_ega v zasebnem sektorju so se v Sloveniji lani v primerjavi s prejšnjim letom znižali za 1,1 odstotka. Povprečni stroški delodajalke_ca za uro dela na zaposleno_ega v predelovalnem sektorju pa so lani v Sloveniji znašali 14,20 evra, kar je pod povprečjem EU in območja evra. V EU so znašali 24,40 evra, v območju evra pa 30,70 evra. Najvišje stroške za uro na delavko_ca so imele_i v predelovalni industriji na Švedskem (44,80 evra), najnižje pa v Bolgariji (3 evre).

Delovne razmere

Ugotovitve pete evropske raziskave o delovnih razmerah kažejo, da je v Sloveniji z njimi zadovoljnih le 13,5 % delavk_cev. Ta delež je v povprečju v EU 25-odstoten. To bi morale skrbeti predvsem delodajalke_ce. Več kot polovica zaposlenih je navedla, da hodijo v službo, tudi če so bolne_i, saj se bojijo, da bi izgubile_i zaposlitev. Kljub temu strmo raste število tistih, ki se bojijo, da bodo v naslednjega pol leta izgubile_i službo. Tiste_i, ki so »preživele_i« prestrukturiranje in jim je uspelo obdržati zaposlitev, morajo delati več za isto ali celo manjše plačilo. Kar 79 % zaposlenih doživlja stres na delovnem mestu. Preutrujenost pa občuti 40 % zaposlenih. Glede na takšne rezultate so slovenske_i delavke_ci v samem vrhu evropske lestvice doživljanja negativnih vplivov na zdravje.

Davki

Davek je finančna ali drugačna obremenitev davkoplačevalke_ca (fizične ali pravne osebe). Določi, predpiše in pobira ga država oz. njen funkcionalni ekvivalent. Neplačevanje davka se zakonsko obravnava kot kaznivo dejanje. Država pobira davek kot splošno obvezno dajatev za kritje skupnih izdatkov javne uprave. Da bi zagotovile_i zadostno in pravično financiranje socialnih prejemkov, socialne države in ostalih državnih aparatov, moramo uvesti integralno dohodninsko-prispevno osnovo. Ta ni nič drugega kot seštevek vseh posameznikinih_kovih dohodkov, ne glede na to, ali izhajajo iz dela (plače, honorarji), kapitala (dividende, kapitalski dobički) ali premoženja. Takšna inkluzivna osnova je bila pri nas že v uporabi, po novem pa na tej osnovi ne bo odmerjena le dohodnina, ampak tudi vsi socialni prispevki. Za vse bo veljalo načelo progresije, kar pomeni, da nižji dohodki ne bodo obdavčeni, nadpovprečni dohodki pa bodo obdavčeni nadpovprečno. Načelo progresije bo uveljavljeno tudi pri davkih na premoženje, na primer na nepremičnine.

Davčna oaza

Je država, ozemeljski teritorij ali otok, ki ima ohlapno zakonodajo in je slepa za kriminalno poreklo denarja ali denar, ki beži pred davkarjo. Davčnim oazam je skupno, da ne pobirajo davkov (ali pa so le-ti zelo nizki), zelo malo ali nič omejitev glede članic_ov offshore finančnih centrov, poenostavljeno upravljanje podjetij in da je v njih zagotovljena bančna tajnost – davčne oaze ne sodelujejo z davčnimi upravami drugih držav.

2.2 Kritična pismenost skozi štiri dimenzije in vprašanja za analizo besedil

Streti kodo

Besedila so danes zelo raznolika in le redko beremo le zapisan jezik. Pogosto se namreč v tekstih prepletajo jezik, slike, v digitalnih tekstih pa tudi zvoki in gibanje različnih elementov, ki vsi skupaj prispevajo k oblikovanju pomena. To pomeni, da moramo razvijati zmožnosti razbiranja tekstov, poznavanja osnovnih značilnosti in zgradbe tekstov, torej abecedo, besede, strukturna pravila in vzorce, glede na tip besedila pa tudi druge značilnosti, npr. zvoke ali druge simbole.

- Kaj lahko o besedilu sklepamo na prvi pogled?
- Kakšen je odnos med sliko, zvoki in drugimi znaki, ki so uporabljeni v besedilu?
- Kakšna pravila in vzorci tvorijo besedilo?
- Kaj je želeni vtis besedila?

(So)Ustvariti pomen

Določene vidike besedila hitro prepoznamo in razberemo. Ugotovimo lahko npr., da gre za oglas, nato pa plast za plastjo razčlenjujemo sporočilo ter upoštevajoč naše predhodnje znanje, osebne okoliščine in izkušnje pridemo do razumevanja sporočila. Ko ustvarjamo neko besedilo in z njim poskušamo oblikovati sporočilo oziroma komunicirati, je proces zelo podoben. Da bi bile_i uspešne_i pri ustvarjanju pomena, je potrebna refleksija lastnih izkušenj in znanja, ki ga pri tem uporabimo. Zavedati se moramo, da naš pogled ni objektivni, ampak zmeraj posledica našega mesta v svetu.

- Katero znanje, izkušnje in ideje usmerjajo moje razumevanje besedila?
- Katero znanje bi še potreboval_a?
- Me besedilo nagovarja? Kako?
- Komu je besedilo namenjeno?
- Kakšno sporočilo hoče avtor_ica besedila posredovati?

Smiselno uporabiti

Da bi besedila smiselno uporabile_i, brale_i ali ustvarjale_i, si moramo dobro razjasniti njihov namen. Besedila namreč zmeraj uporabimo ali ustvarjamo z določenim namenom, v določenem kontekstu. Če jih želimo smiselno uporabiti, je potrebno upoštevati, da se jezik spreminja glede na kontekste, namen in občinstvo. Ob tem moramo razmisliti tudi, kakšna družbena razmerja besedilo ustvarja oz. je vanj vpeto.

- Kakšen namen ima besedilo? Kako to vem?
- Kako bi se njegova oblika spremenila, če bi ga poskusil_a uporabiti v drugačnih okoliščinah, z drugačnimi nameni?
- Kaj lahko s tem besedilom naredim tukaj in zdaj?
- Kakšne so možnosti in alternative rabe takega besedila?

Kritično analizirati in preoblikovati

Zavedati se moramo, da besedila niso nevtralna in da predstavljajo določen pogled na svet, druge pa zanemarijo, da vplivajo na naše ideje in predstave ter da lahko v besedila podvomimo, smo kritične_i in jih tudi preoblikujemo na nove ter različne načine. Pozorne_i smo na to, kaj določena besedila izpustijo in kaj poudarjajo.

- Kdo bi bral to besedilo kot samoumevno in neproblematično, kaj so njegove vrednote in interesi?
- Ali so v besedilu uporabljeni stereotipi?
- Kaj so dejstva in kaj ne?
- Kateri glasovi, položaji in motivi so vključeni v besedilo? Kateri so odsotni in prikriti?
- Kako besedilo vpliva na predstave o spolu, različnih družbenih vlogah, kulturah, rasah, podobah otroka, mladostnici_ku, političarki_ku ...?
- Ali je razlika med avtorčinim_jevim in mojim pogledom na svet?

